A. DRAGON D. I. — J. BROŽIČEVIĆ D. I.

MUČENIK KRISTA KRALJA

MIHOVIL PRO

ISUSOVAC

STRIJELJAN U MEKSIKU
23. STUDENOGA 1927.

Što je moj život? — Zar ga ne spasavam gubeći ga za braću?
(LIST O. PROA, 19. VELJAČE 1927.)

ZAGREB 1933.

22402

MUČENIK KRISTA KRALJA

MIHOVIL PRO

ISUSOVAC

STRIJELJAN U MEKSIKU
23. STUDENOGA 1927.

FRANCUSKI NAPISAO:
ANTON DRAGON D. I.

PREVEO:
JURAJ BROŽIČEVIĆ D. I.

ZAGREB
TISKARA »GLASNIKA SRCA ISUSOVA«
1933

S odobrenjem redovničkoga starješinstva Družbe Isusove u Zagrebu 12. 2. 1933. br. 32 i s dopuštenjem Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu 21. 2. 1933. br. 1.307.

Sveti je Otac obećao, da će proglasiti svetim naše mlade mučenike . . .

Očinska pažnja rimskoga Svećenika duboko je ganula naš izmučeni narod.

(List O. PROA, 13. stud. 1926.)

SEGRETARIA DI STATO
DI SUA SANTITA

Dal Vaticano, 19. prosinca 1928.

Velečasni Oče,

Njegova je Svetost s ganutljivom dobrohotnosti primila posvetu životopisa Oca Mihajla Augustina Proa iz Vaše Družbe, koji 23. studenoga 1927. bi strijeljan iz mržnje na njegovu revnost za božanskoga Kralja Isusa.

Sveti Otac Vam zahvaljuje za ovaj dokaz sinovske odanosti, koji je ujedno i posveta uspomene ovoga heroja Krista Kralja, i kao znak Svoje osobite naklonosti šalje Vam od srca posebni Apostolski Blagoslov.

Budite uvjereni, Velečasni Oče, o mojem počitanju

P. Card. GASPARRI

Velečasnom Ocu
Ant. Dragonu D. I.

NADBISKUPIJA SV. BONIFACIJA

Velečasni Oče, *4. rujna 1928.*

Knjiga Vam je izašla baš u času, kad sam upravio svojim svećenicima okružnicu o progonstvu u Meksiku.

Crkva je velika Božja obitelj; mi nemamo prava da budemo ravnodušni prema gaženju 15 milijuna katolika, kojima se silom otima ljubav iz duša prema našemu prvorođenom Bratu Isusu Kristu.

Vi ste, Velečasni Oče, puno učinili za sv. Crkvu, kad ste nam orisali život Oca Mihajla Augustina Proa. Vi ste nam pokazali pravoga apostola, jer ste i njega i njegove svjedoke poznavali.

Povijest Oca Proa lijepo ste uokvirili u život i razvoj Meksika. Čitalac će dobiti gotovo savršenu sliku vjerskoga progonstva i ućutjet će se doticajem Oca Proa ponosnijim, što pripada velikoj Kristovoj obitelji, koja stvara ovakove svece.

O. Pro je herojički živio, da privuče duše k ljubavi Krista Kralja. Neka Vaša knjiga nastavi njegovo djelo!

† ARTUR
Nadbiskup Sv. Bonifacija (Kanada)

† O. MIHOVIL PRO, ISUSOVAC,
mučenik Krista Kralja u Meksiku.

UVOD

Stoljećima...

Tri razdoblja dijele meksičku povijest.

Prvo je slabo poznato.

Imamo dosta ostataka vrlo razvijene materijalne kulture; nalazimo ogromnih kamenih građevina, sličnih djelima farauna.

U 14. vijeku pokore moćni Ašteci četiri ili pet plemena i udare temelje gradu Meksiku.

Ceste, piramide, palače i hramovi samo niču.

Ova vješta plemena časte smiješna božanstva ljudskom krvlju; predaja nam govori o dvadeset tisuća ljudskih života žrtvovanih bogovima kod posvete hrama Teocalli.

Fernando Cortez otvara drugo razdoblje prijedinjujući Meksiko Španjolskoj 1521.

S pet stotina ljudi pokori lako urođenike i ustanovi neumoljivu vladu. »Pobijeđeni teško bi osjetili slatkoću jarma katoličkoga Veličanstva«, da Crkva nije ublažila postupak osvojitelja i podigla Indijance.

Kolikogod bilo mana, španjolski način kolonizacije urodi ipak najljepšim plodovima.

Isto su pitanje imala da riješe tri velika naroda, koja su naselila novi svijet.

Francuzi dođu u Québec i hoteći pofrancuziti dvadeset hiljada urođenika nasjednu. — Englezi naiđu na silu Indijanaca i odluče da ih se riješe, što im uz pušku lako pođe za rukom. — Španjolci su jedini sačuvali Indijance u Meksiku noseći im luč vjere. Građanska je vlast isklesala iz urođeničkih plemena novu rasu, premda ih je uvijek držala bićima drugoga reda i premda su vlasnici (encomenderos) s njima gadno postupali.

»Ne može se poreći, kaže Raoul Bigot (Le Mexique moderne, str. 10.), da je Španjolska jedinstvom vlasti i jezika svrstala u red tako razne narodne sastavine, kratko, da je sažimanjem stvorila Meksiko.«

*

Meksiko broji danas 15 milijuna žitelja. Bijelci sačinjavaju manjinu; čistih Indijanaca još je 5 milijuna; mješanci su u većini.

Osim katoličke nema tu nijedne druge vjere.

Lako se razumije, da su neprijatelji Crkve kivni na svećenike i na njihov veliki utjecaj u građanskome životu. Neka ocrnjuju Crkvu do mile volje, da je prekoračila granice svoje punomoći; stotine opljačkanih crkava i tisuće zatvorenih samostana i škola dokazuje danas nešto drugo! . . .

Broj nepismenih tek je onda preuzeo mah, kad je republika počela kočiti rad Crkve. Sto godina već je tome . . .

»Početkom 19. vijeka bilo je razmjerno više škola i učenika u Meksiku nego u Velikoj Britaniji.« (The Month, listopad 1926.)

Sto godina prije Herwarda meksičko je sveučilište obuhvaćalo medicinu, filozofiju, pravo i sve prirodne znanosti . . .

Franjevac Zamarraga, prvi meksički biskup, ustanovi već 1544. prvu tiskaru u novome svijetu, gdje se štampali klasici i katekizmi; »jer ih je toliko, govoraše, koji znaju čitati!« . . .

Bilo bi to zlatno doba za Indijance, da bogati upravitelji nijesu bili tako okrutni; gospodstvo španjolskih došljaka izmori konačno narod . . .

*

Izgon Isusovaca 1767. i konačno ukinuće Reda oslabi utjecaj Crkve. Francuska revolucija udahne novih misli. Kreoli su mislili, da je kucnuo čas oslobođenja ispod španjolskoga jarma.

Nije to bio ustanak proti Crkvi; njoj nije bilo prigovora. To se vidi već iz toga, što se prvi pobunio i ustao za slobodu meksički svećenik:

Hidalgo y Costilla, župnik Doloresa, u gnjevu radi zapostavljanja Kreola, digne zastavu naše Gospe guadalupske i povede u boj za slobodu osamdeset hiljada ljudi. Pobijeđen pada u ruke Španjolcima i umire.

Njegov učenik J. M. Morelos, svećenik kao i učitelj, diže opet barjak i pada 1815. poput učitelja.

Borba se nastavlja; Indijanci se dignu na jugu 1820. Poslaše iz Madrida generala Iturbidu da ih pokori; kad tamo, on okreće Španjolcima leđa, sklapa s nezadovoljnima savez i proglasuje 1821. neovisnost od Španjolske.

Iturbide je nemoćan na kormilu. Iza dugih borbi postane Meksiko republikom 1825. i time poprištem krvavih revolucija, koje traju još i danas.

*

Crkva je u prošlom vijeku nastojala da digne sve, što je valjano u Meksiku. No prilike su bile i odviše teške. Iza proglašenja neovisnosti mnogo je španjolskih biskupa i svećenika moralo ostaviti zemlju. Iz Sjedinjenih država prodru slobodni zidari po američkom konzulu Joellu Ponsettu i zaraze vladu načelom: Crkva je najveći neprijatelj države; treba ju učiniti nemoćnom!

Stranke se grizu bez prestanka. Bezvlađem izgubi država polovicu svoga zemljišta u korist Sjedinjenih država; ništa zato, borbe traju. 1857. vlada ljevica i udara po svećenstvu. Svu vlast ima šačica spletkara.

Prvi znamenitiji predsjednik jest Benito Juarez, siromašno Indijanče. Poput predšasnika nožem u ruci protura se do kormila i naviješta Crkvi rat: ukida katoličku vjeru, otima Crkvi sva dobra i uvede građanski brak.

Dok on troši sile u borbi s Crkvom, zemlja propada i zapada u sve veće dugove. Napoleon III. šalje Maksimilijana, da ih prisili na isplatu. On makne Juareza i osnuje carstvo. Iza oluje digne se opet Juarez, ščepa vlast i — bič za katolike.

Još zloglasniji mu je nasljednik Lerdo de Tejade, koji jednostavno ukida Boga u cijeloj republici! . . . O svetkovinama, vjerskim školama, svećeničkom odijelu ni govora! Samostani služe za vojarne i bolnice . . .

Konačno se 1877. oružjem u ruci domogne vlade Porfirio Diaz i drži je žilavo sve do 1911. Sa 24 godine baca se u borbu; trideseta mu donosi generalsku zvijezdu. Odlikuje se izvanrednom vještinom u bojevima s Maksimilijanom: 1867. zauzima Pueblu, zatim Meksiko, a konačno mu pada u šake i sam Maksimilijan.

Meksički katolici zahvalno ga se sjećaju. Sjajan državnik željezne ruke; zemlja se diže na očigled. Za vjeru ne mari; ali katolicima je to dosta, da se oporave i ojačaju . . . Škole, sjemeništa, bolnice, samostani, sve to buja i cvate.

Slobodni zidari čuvaju ipak vlast i budno paze, da se ne bi koji katolik uvukao u vladu.

Sadašnji se Meksiko razvio pod ovim dvama utjecajima. Bezboštvo je odgojilo jedno pleme, koje će mrziti i ubijati, a ljubav Božja drugo koje će ljubiti i umirati.

Sunčani dani.

Dvadeset je godina bilo Ocu Mihajlu Augustinu Prou pri svršetku vjerskoga mira i tišine. Zaustavimo se malo kod slatkih djetinjih časova, kojima će se brzo nanizati sedamnaest dugih i uzburkanih godina.

*

Meksiko je lijep kao malo koji kraj na zemlji, a prostora bi smogao i za tri Francuske. Svim ga milotama nebo obdarilo: snažno plavilo južnoga podneblja sipa na prostrane poljane bogatstvo najrazličitijih boja, a sa uvijek sniježnih vrhunaca piri ugodna i plodna svježina. Tu ćeš naći svako voće i svako cvijeće ú svako doba godine.

Ova tako bogata priroda i tako prikladna da raznježi značaj nije obilježila odgoja o. Proa. Njegova je mladost prohujala u dvama rudarskim središtima, gdje je obitelji posao sjajno uspijevao.

*

U visini od deset tisuća stopa smjestio se rudarski grad Conception del Oro, u pokrajini Zacatecas, u srcu Meksika, a nešto na sjevero-zapadu od glavnoga grada. Trinaestoga siječnja 1891. porodi se tu čedo i bi kršteno na ime Mihajla Augustina. Kod rođenja našega junaka starija se sestra ponosila svojom starosti od dvanaest mjeseci, a mlađa je godinu dana iza Mihajla ugledala svijet. Obadvije postadoše redovnice. Godine 1897. rodi se Ana, koja će se kasnije nježno brinuti za prognanoga si oca. Zatim nadođoše još tri brata: Edmundo, Humberto — mučenik Krista Kralja — i Roberto, kojega je Calles utamničio i prognao.

Roditelji su, kako se vidi po djeci, prožeti dubokom vjerom. Dvije crtice govore nam o njihovoj

velikoj kreposti. Kad je otac ugledao drago tijelo Mihajlovo — prosvirano tanetima — nije prolio ni jedne suze, nego je samo poljubio krvavo čelo svojega djeteta. Ponos — što je sina dao Kristu — bio je jači od očinske boli. On je uostalom bio vičan krvarenju srca. Ta zar nije on sam pripravio sinove na ovaj mučenički svršetak, davši im zorni primjer žrtve cijelim svojim životom? Kako je vedra čela primio teško progonstvo i siromaštvo, kad ga g. 1914. opljačkaše buntovne Carranzijeve čete!...

Majka Jozefa Juarez pokaza isto tako veličinu junaštva, kad je progonstvo izgna iz vlastite kuće, gdje je uživala svaku udobnost. Morala je otići sa četvero dječice u Guadalajaru, premda je bila bolježljiva i bez sredstava; podvrgla se Providnosti bez mrmljanja i hranila svoju siročad kao sirotica slabašnim svojim rukama.

Kušnja ne stvara ni srčanosti ni kreposti, nego ih samo iznosi na vidjelo. Junaštvo nam posljednjega časa jasno govori o njihovoj revnosti u prvim godinama zajedničkoga života.

*

Čini se da Mihajlova pobožnost za rane mladosti nije bila baš osobita. Dobar dječarac, malo nestašan, darovit, ali ipak zakleti neprijatelj knjige. Rudnici su za njega imali kud i kamo veći čar i privlačivost, nego školske klupe. Za utjehu malim vjetrogonjama valja i to spomenuti, da je imao dosta dječjih pogrešaka. Sam je rado pričao, kako je odlično mjesto imala šiba u obitelji i kako ga nije odviše štedjela. Osobito jedna zgoda: nije jadnik imao ni prebijene parice, a opet, što je dječinji život bez bonbona? Trgovac mu uz puno krzmanja davao »na veresiju«.

»Ne bojte se vi — uvjeravalo ga dijete — platit ću ja sve, kako je pravo i Bogu drago!«

Mališ je tako češće kupovao poslastice i plaćao ih — obećanjima. Prodavaču dosadi konačno ova unosna mušterija te pošalje majci dosta visok račun.

Mamica plati bez ijedne riječi, ali joj, joj — toga dana Mihajlo nije zaboravio...

U školi Manuela Acune dječak se odlikovao živahnošću. Veseljak, živ ko živa, bockalo. Već tada je počeo bivati, kakova ćemo ga uvijek vidjeti, nesebičnim drugom, uz kojega nema dosade. Hvatao se u koštac i s najsmjelijima; kadikad je bio gore, ali ponajčešće dolje. U školu je išao s novim, krutim šeširom, a u podne se vraćao s nečim, što bi se moglo nazvati kapom, da nema na sebi sijaset rupa.

Naukâ nije svršio. Otac — posjednik i upravitelj rudnika — brzo uvidi, da mu Augustin dolazi u pomoć. Uz izvanrednu spretnost za knjigovodstvo mladi je poslovođa mogao otipkati na stroj sto riječi u minuti kao ništa. Ovakova je pomoć ocu bila dakako dragocjena.

Ako se mladić mogao samo za koji čas izvući od posla, eto ga u rudnicima gdje brblja s rudarima. Poslije ćemo ga kao svećenika vidjeti, gdje daje prve svoje duhovne vježbe radnicima u rovovima, gdje se s njima zabavlja njihovim rudarskim jezikom kao jedan od njih. On se sam čudio, kako je dobro zapamtio taj jezik:

»Mislio sam, da sam u ovih šesnaest godina posve zaboravio njihov način govora, a kad tamo, to mi teče, kao da sam jučer naučio.«

*

Svjetska buna nije plodno tlo za pobožnost. Stoga je i sasvim razumljivo, da Mihajlu u to vrijeme redovnički život nije bio ni na kraj pameti. Sve večeri je sprovađao u ugodnim zabavama, na koje su ga pratile njegove drage i dobre dvije sestre. Dragi Bog je tako na ljubezan način pripravljao zvanje svoga apostola, jer su obe sestre već tada žudile za samostanom.

Jednoga lijepog dana one zaista odoše. Mladiću je bilo devetnaest godina. Kakav udarac za njegovu veliku ljubav prema sestrama! Bio je srdit na Isusovce, jer je znao da su sestre bile pod njihovim

duhovnim vodstvom. Stvorio je lozinku: Vječita mržnja na te jèžuite!... Nije sretnik slutio, da je ta zakletva prvi korak prema novicijatu Družbe Isusove. Taj put nije odviše rijedak...

Međutim srdžba raste. Tu se duri, tamo gunđa, na ovoga se mrgodi, na onoga okosi; kratko — bilo mu je u kući pretijesno. Konačno ostavlja očinski dom i krije se po šumama, da utomi žalost i bijes. Majčinska ljubav leti za sinom i nagovori ga, ne samo da se vrati kući, nego i da obavi zatvorene duhovne vježbe..

Tu ga Gospodin pozva kao nekoć apostola Mateja. Mihajlo se htio sasvim žrtvovati za dobro rudara, a sada se diže još više — i žrtvuje se za duše, a osobito za duše malenih i prezrenih.

Bog hoće da mu Pro bude svećenik. — Neka bude! Bog hoće da mu Pro bude Isusovac. — Neka bude! Valja samo promijeniti lozinku... Pogledao ga Gospodin u dvadesetoj godini, a on se srčano odazva i otkine srce od rodne kuće i rovova...

*

Desetoga kolovoza 1911. nalazimo ga u novicijatu družbe Isusove u El Llamo, u pokrajini Michoacan. Sunovaci o. Proa slatko će se nasmijati prije nego što vam počnu o njemu pripovijedati. Sigurno će to biti kakova ugodna šaljiva uspomena. Općenito se msli, da je imao poseban dar da svakoga razveseli. Kako je duhovit, on sve gleda s vesele strane i stvara i od najozbiljnijega šaljivo, no bez i najmanje povrede. Na veliko veselje sve njegove redovničke braće novicijat i ozbiljni duševni rad ne mijenja šaljivdžije. Duhovita je šala tako dragocjena iza napornoga posla...

Otac učitelj novaka odmah je jasno uvidio, da ima pred sobom bogatu narav, koju valja izgraditi i usavršiti, ali nipošto slomiti. Prvi se on uvijek od srca smijao duhovitim psinama mladoga novaka, ali nije ipak nikad propustio zgode, da ga vježba u kreposti.

Bilo je to za odmora, dva mjeseca iza odlaska iz rovova. Novaci se igrali »pale«, a Mihajlu dojadilo »u paši«. Popeo se na željeznu mrežu i dobacio jednu dosjetku na lijevo, drugu na desno, da oproba raspoloženje. Iza nekoliko časova bili svi novaci oko mreže, a naš junak, potaknut prvim usjehom, održa sa svoje malo čude propovjedaonice — remek djelo šaljive umjetnosti. Nevolja htjela, da pri koncu nadođe otac učitelj novaka.

»Što je to?«

»Ništa, velečasni! Sjajna propovijed brata Proa,« odgovori jedan novak.

»Živa šteta, što je nijesam čuo! No ja mislim, da će dragi brat ipak biti tako dobar te mi opetovati svoj govor. Zar ne?«

Predavanje nije tako dobro uspjelo kao prvi put, premda se govornik ovaj put dobro naznojio...

Poglavari se u velike pouzdavali u brata Proa; to se vidi i po službama, koje su mu uvijek povjeravali. Treba znati, da se on nije odlikovao samo u šali i smijehu za vrijeme odmora, nego i u vrlo savjesnom obdržavanju i najmanjih novicijatskih propisa.

Oluja.

Prve mu godine redovničkoga života izmiču neopazice, dok je bura stala harati osobito na sjeveru.

Međutim stizale sve kobnije vijesti. Počinje se s velikim nepovjerenjem prema predsjedniku vlade Porfiriju Diazu. Nastavlja se živim promicanjem nezadovoljstva među siromasima i Indijancima radi »kraljevskoga nasilništva«. Svršava se s Diazovim padom.

Iza cijele jedne krvave godine uniđe u moru slavlja u Meksiko novi predsjednik Francisco Madero, sposoban da uzbiba cijele zemlje, ali ne da ih umiri. Protivnici kidaju verige i dižu ponosno glave. Buntovnici preuzimaju mah, odstranjuju predsjednika i slave bezvlađe. Meksiko je u veljači 1913. pozorište neprestanih bitaka, u kojima vođe samo niču i ginu.

Konačno se najmoćnija tada ličnost, Huerta, dokopa vlade — ali samo za par mjeseci.

Kratko je istina vladao, ali mudro i odlučno. Katolici ga se još i danas zahvalno sjećaju. Već pod Maderom bi ustav nešto slobodniji, po kojemu su i katoličkim udruženjima osvanuli bolji dani. Štampa je mahom ojačala šireći snažno crkveni sok po cijeloj zemlji. Govorilo se već na sva usta o divnom procvatu katolicizma i o vjerojatnosti, da će kod prvih izbora prodrijeti do predsjedništva sjajni katolik Gamboa. Sam Huerta zazivao je ime Svevišnjega u dupkom punoj skupštini. Vojničku je samovladu zadržao samo u nadi, da će njome najbrže doći do reda i poretka.

No o miru ni traga ni glasa.

Upravitelj Coahuile Venustiano Carranza podigne svoju vlastitu vojsku, kojom je više zla napravio nego što je htio. Iz pustoga častohleplja bio je ovaj odvjetnik okrutan kao Pilat.

On se bori zapravo proti Huerti, premda je upravio svoje čete na Maderu radi nekih novčanih pre-

Progonitelj Crkve u Meksiku Calles sa svojim ministrima.

piraka. Madero međutim umire, te Carranzi ne preosta ino, nego da zbaci sa sebe ovčiju kožu: 26. ožujka 1913. mogao si po cijelom Meksiku čitati Carranzijev proglas i poziv proti Huerti.

Naskoro je imao za pomoćnika razbojnika Villu — koji skupi svoju vojsku na sjeveru — i za potporu; tobožnjeg »ljubitelja čovječanstva« predsjednika Sjedinjenih država Wilsona — koji mu pribavi potrebno oružje!

Postupak im je divljački i zvjerski na putu od sjevera: samo pljačkaju i nište. U siječnju im dopada šaka Durango, a osmoga srpnja pada Guadalajara. Osnova je jasna: silom se domoći vlasti i prignječiti katolike, s kojima je Huerta u dobrim odnošajiam. Tu se stavljaju žrtve na muke, tu se plijene vlasništva, bacaju bogataši u tamnice i ubijaju vođe protivničkih četa. Huerta daje konačno ostavku, a Carranza nastavi sada svoje divljaštvo — službeno! a pod tajnim pokroviteljstvom Sjedinjenih država.

Kad je oružana sila prodrla u glavni grad, resile su je zastave s natpisima:

»Popovi su mračnjaci, sloboda je svjetlost!« Jadni meksički narode, skupo ćeš platiti svoju slobodu! Šazdeset tisuća vojnika imalo je zadaću, da proslave tu zlatnu neovisnost. Gradsko redarstvo bi raspušteno, sudišta ukinuta, krivci — bogataši dakako — pohvatani i poubijani. U prvome redu uperen je bojni krik na svećenstvo. Biskupi izdaju 16. srpnja zajedničku poslanicu, da osude nasilje pobjednika. Bilo je to bezbožnicima baš kao naručeno. Eto »popovi« su neprijatelji reda!... Odmah se započe s izvršivanjem protuvjerskih nacrta. I to još s kakovim svetogrdnim bezobrazlukom! Vojnici provaljuju u svetišta, bacaju i gaze Presveto, pretvaraju crkve u plesne dvorane, pucaju na raspela i svetohraništa, a jednom čak i na izloženi sv. Sakramenat. Divlji se Villa kasnije hvastao, da je svojim vlastitim rukama zakovao živoga svećenika u mrtvački lijes.

Gradski se zidovi šarene od naredaba; većina dakako protiv »popova«. Katoličke škole moraju iščeznuti. Trideset »neposlušnih« svećenika čami u tamnicama, redovnici protjerani, katoličke novine zabranjene, a crkva sv. Brigite pretvorena u štalu.

Carranzijeve su sluge širile vjerski progon i po pokrajinama.

*

U to je vrijeme brat Pro bio u zatišju. Iza dvije godine kušnje položi na dan Velike Gospe 1913. prve svoje redovničke zavjete. Svečanost je bila tiha. Roditelja Mihajlo nije vidio tri duge godine, jer su putevi bili ugroženi od buntovnika.

Po zavjetima započe odmah dugi niz nauka, što ga Družba zahtijeva od svojih sinova.

Život mu tu ne bi odviše lagodan. Kobne vijesti nijesu prijale potrebnome miru za učenje. Danas čuje, da je otac sasvim opljačkan, sutra dolazi vijest, da je morao spasiti život bijegom u tuđinu; konačno doznaje, da mu je bolesna majka s nedoraslom djecom na putu u Guadalajaru...

Brat Pro pouzda se u Boga i vrši svoje dužnosti.

Jedini profesor u kući odjednom oboli. Poglavari mu nađu za dva mjeseca zamjenika u — Prou, koji se svagdje dobro snalazi... Učiteljska mu stolica donese početak želučanih boli, od kojih će cijeli život trpjeti, što dakako kraj nasmijanog mu lica nitko ni izdaleka ne sluti.

U progonstvu.

U srpnju 1914. Carranzijeve su čete prodrle u pokrajinu Michoacan. Grad Zamora, nedaleko od El Llama, već je u njihovoj vlasti. Poglavari odluče ostaviti kuću kušnje, jer im je dobro poznato postupanje osloboditeljâ... Blagdan Velike Gospe bi određen za rastanak. Mladi se redovnici smjestiše po obližnjim gradovima i prijateljskim kućama.

Brat Pro krije se nekoliko dana u samom El Llamu, a 29. kolovoza, s još jednim bratom preobučen u seljaka, provere se kroz gradske ulice, krcate buntovnicima. Sutradan se sastanu s još tri druga brata i krenu s najvećim oprezom prema Guadalajari. Hodali su puna tri dana sakrivajući se po šumama, da izmaknu okrutnim vojnicima.

Ovaj put u odijelu jednoga sluge uđe brat Pro 2. rujna u grad prteći na leđima prtljagu svoje braće. Tu se nađoše na okupu trinaestorica mladih redovnika. On ih marno tješi svojom dosjetljivošću, premda je sam najpotrebitiji utjehe. U kakovoj li nevolji ne nađe majku, braću i najmlađu sestru! Velikodušno mu srce krvari, što im ne može olakšati muka i tegoba.

On daje ipak sve, što ima — vrijeme i srce. Kako brižno obilazi mlade svoje drugove; kako ih vodi na šetnje, da ih na svoj način pozabavi! U kojem zakutku uz gitaru pjeva im svoje duhovite stihove. I na najtmurnijim licima poigrava u takovim časovima smiješak pun zadovoljstva.

Danas slušaju sv. misu ovi mladi prognanici u ovoj, a sutra u onoj kući. Od 15. imaju uza se novoga brata svećenika, koji se priključio mladim novacima gledajući njihovu neslomljivu hrabrost.

Kako je tada brat Pro želio biti svećenikom! No on i ovako čini sve što može, da ublaži jad katolika. Kad dozna za neku staricu na umoru — a bez

ikoga svoga, odmah pohiti, da joj bude na pomoći u časovima smrtne borbe. Cijelu je noć probdio uz bolesnicu — moleći i tješeći. Ranim jutrom premine patnica s raspelom na usnama, koje je često ljubila na nukanje brata Proa.

Iza mjesec danâ dođe zapovijed — u tuđinu! Bio je to vrhunac boli i za majku i za sina. Na sreću oboje znadu trpjeti...

Jedan meksički Isusovac pripovijeda s dubokim poštovanjem o živoj vjeri gospođe Pro. Kad je jednom s Mihajlom posjeti, ona mu pokaza u pročelju sobe sliku presv. Srca, jedini ostatak svoga bogatstva, rekavši:

»Zadovoljna sam da nemam ništa do ove slike i da sam sve ostavila radi Krista. Presveto će mi Srce blagosloviti kuću i djecu!«

Prvi petak — 2. listopada — bio je dan rastanka. Iza svečane mise i blagoslova raziđe se redovnička obitelj.

Pred vlak dohrli majka s djecom, da krvava srca dovikne svome ljubimcu: zbogom — za uvijek...

*

Prognanici se nastane u Los Gatosu u Kaliforniji. Bilo je sto muka s prostorom, jer su kuću već sasvim zapremili bili američki novaci. Svi došljaci uče kod jednoga stola u knjižnici bez knjiga! Jedna im je samo španjolska gramatika bila na raspolaganje! Napokon se udobno smjeste u četvrtome katu, gdje im spavaonica služila i za predavanje!...

Brat Pro ne gubi srčanosti, nego baš u ovim kušnjama hvata svojom gipkošću svaku šaljivu zgodu da svojoj braći zasladi progonstvo.

Za šetnja je znao poučavati siromašnu djecu u vjeronauku — i to na engleskome jeziku, premda ga je samo natucao na užas i trepet svih američkih vrabaca. Što je kod djece radi jezika izgubio na ugledu, to je opet brzo stekao slatkišima, koji su dobrim savjetima pripravljali put do srca.

Tako prohuja opet jedna godina. Da li će se brzo ispuniti želja mladih redovnika, da se vrate u domaju? — Jedva.

Meksiko je koncem 1914. bojno polje. Nasilnici pljačkaju grad — jedan za drugim...

Prijatelji Carranza i Villa brzo se gledali poprijeko, jer se Villi htjelo presjedničke stolice. Na jugu opet general Zapata hoće silom da dijeli zemlju među siromašne pastire, što se digli na njegov poziv. Tri predsjednika odjednom...

Villa kreće prema sjevernoj granici, gdje će savezni izmijeniti za američko oružje. Vjerno ga prati trdeset hiljada ljudi. Dobro oboružani hite zatim prema prijestolnici, našto se Carranza povlači u Vera Cruz, da u njemu nađe zaštitu i da ga iz zahvalnosti pošteno ogule. Siječanj mu 1915. donosi sreću poznatim generalom Obregonom. Najprije potuče Zapatu u Puebli, zatim goni Villu prema Guadalajari, i konačno ulazi slavodobitno u Meksiko. Ovaj put se dade na temeljit posao: izgon »popova«!... Katoličke množice prosvjeduju, a Obregon im šalje ljubezne pozdrave — iz pušaka.

Koncem ga godine priznaju Sjedinjene države zakonitim samodršcem Meksika. Wilson promiče ovoga razbojnika, a u sužanjstvu drži u El Pasu Huertu, koji 13. siječnja 1916. umire opraštajući najvećemu neprijatelju svoje domovine.

Sto tisuća pušaka i pedeset milijuna naboja, što ih potajno dobavi »miroljubivi« Wilson, pribave Carranzi g. 1916. vrhovno gospodstvo. Na izborima je imao sve za sebe, jer su smjele glasovati samo njegove pristaše t. j. dva postotka cijeloga pučanstva. Odmah bi izrađen onaj zloglasni ustav po imenu Queretaro. To vam je sprdnja svakome ljudskom i božanskom pravu:

»Stranci ne smiju ništa posjedovati u Meksiku«

»Redovnički su zavjeti zabranjeni« (Čl. 3.)

»Sva crkvena dobra i sve crkve jesu državno vlasništvo« (Čl. 27.)

»Vlada si pridržaje pravo na stvaranje vjerskih zakona. Vlast određuje broj »činovnika za bogoštovlje«. Tuđinci ne smiju vršiti u zemlji svećeničkih poslova, a meksički su svećenici bez građanskoga prava. Posvemašnja zabrana i najmanjega prigovora ustavu.« (Čl. 130)

O. Pro pred Callesovom palačom.

Jedanaest biskupa i nadbiskupa bi turnuto u Sjedinjene države, dva na Kubu, a drugi u Evropu. Na stotine su svećenika i redovnika tjerali preko granice. Nestalo je dvije hiljade katoličkih škola.

*

Nije dakle bio zgodan čas za povratak u Meksiko. Stoga pošalju poglavari mladoga Proa i braću mu u Španjolsku. Njih šesnaest na broju pođe 21.

lipnja 1915. iz Kalifornije na daleki put — pun doživljaja.

Preko El Pasa u New Orleans, gdje se odmaraju cijeli dan. U vlaku nesnosna vrućina, a hrana im bila — sir i kruh. Na brzu ruku ih na polasku tako smiješno obukli, da im se svi putnici smijali. No što zato? Brat Pro je uz njih — vrelo šale i zabave.

Florida, Key West ostaju za njima.

U Havani prvi, što je imao sav novac i karte, iziđe iz vlaka i ostavi drugove na cjedilu. Ovi, plahi ko novaci, ne znadoše u carinarnici rasplesti zapletaja. Razjašnjenja su trajala puna četiri sata, a kako danas bez novinara nema ništa, sutradan se čitao po gradu cijeli roman o našim putnicima.

Buenos-Ayres — New-York — Cadix. Koncem srpnja nalazimo ih u Granadi, gdje će brat Pro sprovesti pet godina u govorničkim i mudroslovnim naukama.

*

Život je u tuđini — pa makar i kod najmilijih — uvijek težak.... Barem da bi dolazile vesele vijesti iz domovine! No iz Meksika dopiru sve crniji i sve kobniji glasovi. Naš junak — u dubokoj žalosti radi tolikih stradanja svojih dragih — zaboravlja vlastitu nevolju, da utješi braću. Kad bi se kojemu težina na licu odrazila, eto k njemu brata veseljaka na »razgovor ugodni«. On ne izaziva samo smijeh, nego hoće da vidi kod brata veselje, što niče iz dubine. Na koncu moli utješenoga druga, neka mu oprosti, što ga je smetao...

Ljubav je domišljata. Jednoga dana — u želji da rastrese potištene Meksikance — pripravi za sutradan veliki izlet, što nije bio u kući običaj. Svi su pozvani, hrana odmjerena, torbe pripravne — veselju ni kraja ni konca!

»Sve je tu, kako vidite,« ozbiljno će i lukavo šaljivdžija, »samo trebamo još — dopuštenje!«

»A!... O!... A!...

Razočaranje se obrati brzo u nadu, kad vidješe, da je spretnjaković otišao starješini.

— Velečasni oče, biste li vi htjeli sutra s nama Meksikancima na teferič? Silno bi nas veselila vaša prisutnost.

— Ja imam odviše posla, dragi brate, u čudu će otac.

— Ah, kakova šteta!... bit će žalosni, kad saznaju...

— Razumijem, razumijem..., no da li vi uopće imate dopuštenje za teferič?

— O, ja sam mislio, velečasni, da nam ne treba dopuštenja, kad vi idete s nama!

— Žalim, ali vidite i sami, da ne mogu.

— Kad je tome tako, nastavi veseljak bez i najmanje smetnje, znate, velečasni, mi bismo mogli poći i sami...

I otišli su sami.

*

Brat Pro živi uvijek za zajednicu. Neumorno riše šaljive i ozbiljne rasporede za obiteljske svečanosti. Profesoru biologije cijelu godinu nabacuje za predavanja potrebne crteže — na ploču dakako — gdje slava iščezava kao i majstorska djela.

Za prelazne groznice bilo je jednom pola kuće u postelji. U izvanrednoj svojoj ljubavi odmah moli, da smije dvoriti bolesnike. Molba mu bi radi slaba zdravlja odbijena, ali govornički njegov dar ipak pobijedi. Puna dva tjedna troši se i danju i noću poslužujući. Glumačkom je vještinom znao utisnuti šaljivu oznaku i najneznatnijim zgodicama, da se ni najžalosniji ne mogoše oteti srdačnome smijehu.

Konačno oboli i sam i leže u postelju — sa šalom na usnama i smijehom na licu. Mogao bi tko misliti, da je to samo njegova vesela ćud. Ali jedan starješina, koji ga poznaje do u dno duše, tvrdi, da je svom tom ljubavi krepost — i to samo krepost ravnala. Često zabavlja braću uz strašne želučane boli, i — dok se ovi još smiju — leti u postelju, slomljen od grčeva.

Koncem 1920. svršava mu se filozofija. Što sada? Natrag u Meksiko?

Istina, vlast se izmakla nevrijednim Carranzijevim rukama, ali dopadne još gorih . . .

Početak 1919. baca katolicima tračak nade. Postupa se blaže, svećenici se vraćaju, biskupi dolaze iz progonstva. Novine naviještaju Crkvi bolje dane, a i sam diktator izjavljuje, da je ustav prevršio svaku mjeru. Ta ga izjava stajala glave . . . Obregon daje vlast upravitelju pokrajine Sonore Callesu i zameće bitku s predsjednikom. Carranza se umiješa u ulični pokolj i zaglavi skupa sa sinom.

Tokom 1920. pripravlja Obregon na svoj način jesenske izbore . . . Budućnost je i odviše nestalna, a da bi se moglo misliti na stalni povratak u domovinu.

Stoga ode brat Pro u Nicaraguu u Središnju Ameriku kao nadstojnik u meksički konvikt. Kako je to bio tek početak ovog zavoda, valjalo tu puno toga urediti, a k tome početi s đacima najrazličitije dobi, koji nemaju ni pojma o zavodskom životu.

Vidimo ga tu dvije godine, najprije u srednjem odjelu, a onda kod velikih. Vrućina je podneblja upravo nesnosna i ispija čovjeku svaku volju za rad. Revni nadstojnik kuša da pokrene i oživi svoju vojsku. Uređuje svakovrsni šport i priređuje tombole s čistim dobitkom za nabavu novih igara. Što je glavno, on prednjači primjerom i skače i onda, kad sunce vraški žeže, pa i onda, kad mu bolesni želudac prosvjeduje i zahtijeva bolji postupak. Kad bi vidio kojega iznemogloga brata u napornome odgojnom poslu, eto ga s molbom, da ga zamijeni i da mu pmogne.

Mlado se srce tako lako privuče, ako mu se pokloni dosta iskrene topline. O. Pro je to umio. Nikada nijesu njegovi pitomci sustali hvaleći revnost, vedrinu i požrtvovnost svoga učitelja. Za njih je on tako brzo naučio novo narječje, jer je slatka riječ dva puta slađa, kad ju raznose materinski zvuci.

*

Revni se redovnik g. 1922. vraća u Španjolsku, a da nije vidio ni domovine ni u njoj najmilijih. A kako ga je srce vuklo . . .

Tjeskobe mu radi tamne budućnosti ne nabiru na čelu nabora. Uvijek isti — vedar i veseo. U kutiću na lađi zgurio se siromašni Kinez i savija se od boli. Veseljak mu se približi kao kakav glasoviti liječnik, pipa mu bilo, pregledava oči, vuče ga za jezik . . . Zatim — duboko se zamislivši — veleučeno propiše poštenu količinu ricinusa. — Bez uspjeha. — Kao da je očekivao toliki otpor bolesti, naređuje on mirno — drugu čašu. — Ništa. — Neka ispije treću čašu, zapovijeda neumoljivi liječnik . . .

Sutradan se moj Kinez šepirio po palubi s blaženim smiješkom na licu — zdrav zdravcat, pričajući svima na dugo i na široko o najboljemu svjetskom liječniku.

*

Slijede dvije godine u Sariji kraj Barcelone. U blizini je sinovima sv. Ignacija tako milo mjesto — Manreza, gdje je taj veliki osnivač Družbe Isusove sastavio glasovite duhovne vježbe.

I o. Pro je imao sreću, da se tu sabere osam dana u molitvi. Njegova tri druga pripovijedaju, kako se revno molio u »Santa Cueva« (špilja).

»Nikada neću zaboraviti tih ugodnih dana« reče jedan od trojice. »Otac je Pro znao sakriti duh mrtvenja svojom veselom pojavom, ali su zato noću odzvanjali iz njegove sobe teški udarci biča . . .«

U rujnu ga 1924. nalazimo u Belgiji u bogosloviji franceskih otaca Isusovaca u Enghienu. Trinaest se tu narodnosti našlo na okupu. O. Pro čavrlja sa svima svim jezicima u isto vrijeme. Taj ti ne poznaje slovničkih poteškoća, nego hrabro kuje »Esperanto« već prema potrebi. Gdje riječi ne dostaju, tu pomažu ruke i lice misao, koja će se obično svršiti šalom i smijehom. Veselje ga ovdje skupo stajalo, jer mu se želudac sve upornije bunio . . .

Početkom siječnja 1925. poznati je francuski Isusovac Plus držao u Enghienu niz predavanja pod naslovom: Predaj se posve Bogu i dušama. Znamo, kako je lijepo ovaj pisac u svojim djelima razjasnio duboke vjerske istine o milosti. Predavanja su živo djelovala na o. Proa, koji se češće na ugodan način vraća pred braćom na ovaj omiljeni predmet...

Jedan se bogoslov čudio, kako može o. Pro uvijek biti tako vedar i spokojan kraj tolike svoje besanice.

»O, znate, razjašnjuje mu čovjek molitve, nijesmo nikada sami!...«

Često ga tu možeš vidjeti gdje kleči u kapelici s nepomičnim pogledom na svetohranište: pripravlja se na veliki dan i čas, kad će mu se ispuniti najveća čežnja redovničkoga života...

Mladomisnik.

Svete redove podijelio mu 31. kolovoza 1925. Mgr. Lecompte. Iza obreda padoše sretni svećenici u naručaj još sretnijih roditelja. O kako bi i o. Pro želio da prvi mladomisnički blagoslov utisne na čelo majčino!... Kako je u čežnji zaplakao!... No brzo se otrese ovih misli.

»Mi smo svećenici — to je dosta...«

Njegovo se srce, daleko od majčinoga, privija sve više k Bogu. Samo jedna mu je molba na duši, koja će biti krasno uslišana: Gospodine, daj mi duše!

*

Milost svetoga reda svećeničkoga svakim danom izgrađuje i poljepšava njegovu dušu. Svaka ga misa preobrazuje. On se ne ćuti više istim. Nekoliko mjeseci iza presretnoga časa piše gorljivi svećenik Meksikancu Benjaminu C., koji će biti zaređen u godini 1926.:

»Predragi brate u Isusu Kristu!

»Jučer primih milu vijest o skorome Vašem ređenju. Hvala i Vama na ugodnoj novosti i Bogu na tako ogromnome dobročinstvu.

»Kad bih mogao sada s Vama čavrljati, dragi moj mali brate C., mjesto što Vam črčkam ovo pisamce, pokazao bih Vam svu veličinu utjehe, što je ućutjeh pri vijesti, da ćete doskora k oltaru... Ja se obično šalim, no danas ću Vam govoriti sa svom iskrenošću. Već je dugo tome, kako sam sretnik službenikom oltara, kako se opajam radošću, koja nema ništa nisko, ništa podlo ovoga svijeta; to je nešto više — duhovno — božansko!

»Otresite se za uvijek svog staroga Benjamina, jer će Vas, sve i da nećete, zahvatiti brzo plamen i obnoviti do temelja. Duh Sveti će saći na Vas na

poseban način na dan ređenja i smrviti sve što je ljudska slaba narav, koja nam pravi toliko ružnih psina, mijenja — in melius, na bolje — i to ne samo u velikim, nego i u najmanjim zgodama svakidašnjega života.

»Da li je moja volja ista kao i prije? Tok mojih misli — sud — odluke? Uzori svetosti, što sam ih žarko ljubio cijeli moj redovnički život — da li su nepromijenjeni ? . . .

»Dragi moj mali Benjamine, vjerujte iskustvu siromašnoga rudara i budite uvjereni, da sutra nećete biti, što ste danas.

»Imam nešto u sebi, što nikada prije ne oćutjeh i što mi sve pokazuje u novome svijetlu. To nije plod naših nauka, ni svetosti, ni ičega, što je lično i ljudsko. To je svećenička oznaka, što nam je Duh Sveti udahnjuje u dušu. Uže smo sjedinjeni s božanskim Životom, koji nas diže do neba, koji nam nadnaravnom snagom otvara nove vidike i prožima nas do sada neoćućenim i neproćućenim osjećajima i čežnjama.

»Pa ipak — ja nijesam zamijetio ove promjene prije nego što sam došao u dodir s dušama. Sasvim ću Vam otkriti svoje siromašno srce ne mareći za — krivu poniznost. Za vrijeme bogoslovije bio sam gotovo pola godine u duhovnoj pastvi. Gospodin se udostojao da me uzme za oruđe na dobro drugih. Koliko sam duša utješio, koliko nevolja razagnao, koliko srčanosti ulio malaksalima, da ustraju u ovoj dolini suza! Dva sam gotovo sasvim izgubljena zvanja priveo natrag k Bogu. Jedan klerik, što hoće silom da zbaci svećeničku halju, stupa opet čvrsto po stazama Providnosti.

»Razumije se, da toga ne činim ja! To potvrđuje cijela moja pojava, značaj, raspoloženje i znanje . . . Često bih htio kazati — c r n o, a kažem ipak — b i j e l o, jer je baš to trebalo reći . . . Ni izdaleka ne bih mogao veličati svojih naravnih vrlina, kad je tako jasno, da njima ama baš ništa ne bih postigao. Što sam dobra učinio, to je milost

svetoga reda, to je Duh Sveti, koji me vodi, kao što se vodi nejako čedo. Prije ređenja nijesam nikada tako što doživio.

»Zar ne, da vješto govorim s katedre i da dobro dijelim savjete, koje bih zapravo sam morao primati? — Iz punine srca usta govore, a ja sam od sretnoga mladomisničkog časa upravo zatrpan Gospodinovim milostima i vapim samo s Prorokom: D e s t e r c o r e e r i g e n s p a u p e r e m u t c o l l o c e t e u m c u m p r i n c i p i b u s p o p u l i s u i... Iz blata dižeš siromaka i stavljaš ga uz bok prvacima naroda svoga . . .

»Vi ćete, sretniče, brzo biti obasuti ovim milostima, što ih ja uživam. Utjeha me, što je pri toj pomisli osjećam, prisilila, da Vam nadrljam ovo jadno pismo bez glave i repa, ali ipak s više najbolje volje, nego što slutite.

»Zbogom! Neka Vas Gospodin blagoslovi! Nijesam Vas nikada zaboravio kod sv. mise, ali znajte, da ću Vas se odsele na poseban način spominjati — da zahvalim dragome Bogu i da se Vi što bolje pripravite . . .

Vaš brat u presvetome Srcu M i š k o.«

*

U mjesecu rujnu idu mladi svećenici u duhovnu pastvu. O. Pro — daleko od svojih — posjećuje barem svoje prijatelje — rudare. U Charleroiu silazi revni svećenik s radnicima u rovove. Na povratku neće da se okupa, samo da se mogne što lakše uvući među radnike, što se vraćaju svojim kućama.

Belgija daje radnicima za putovanja posebna odjeljenja. Bez krzmanja penje se o. Pro u njihova — među same socijaliste. Doček je bio leden. Šutnja je vikala i bunila se, što im ovaj nepozvani »pop« kvari veselje i tek za ručak!

— Znate li vi, Monsieur le Curé, u kakovo ste društvo zapali? mumlja jedan kroz puna usta, da zastraši neugodnoga gosta.

— U kakovo? —

— Mi smo svi do jednoga socijaliste! —

— Socijalisti?! Sjajno, sjajno! Onda smo braća! Ta i ja sam socijalist dušom i tijelom! . . . —

— Šta? Vi? — — —

— Dakako! . . . Samo, znate — lukavo će veseljak, češući se po glavi — moram priznati: imam samo jednu poteškoću: kad budemo naime imali sav novac bogataša u džepovima, morat ćemo naći kakovo sigurno sredstvo, da nam to blago ne izmakne! . . .

Radnik će u sto neprilika:

— Ima i komunistva među nama. —

— Komunista?! Kakove sam danas sjajne sreće! I ja sam komunista! Gledajte, već je jedan sat, a ja pošteno gladan, a vi baš kod ručka! Ne biste li htjeli sa mnom dijeliti? —

Tom se odgovoru delija nije nadao. Sav zbunjen traži po licima drugova predmet daljnjega razgovora.

— Zar se vi nas ne bojite? —

— Šta? Strah? Ta ja sam uvijek oboružan! — Radnici se nijemo zgledaju. Ova ih nova vrsta »popova« sve više zanima.

O. Pro izvadi iz džepa raspelo i reče:

— Evo, ovo je moje oružje i moja obrana. S njime se nikada i nikoga ne bojim. —

To je bio uvod kratkome govoru o neizmjernoj Isusovoj ljubavi prema radnicima.

Na prvoj postaji kupi jedan radnik pločicu čokolade i podijeli je s propovjednikom. Na rastanku mu stisnu desnicu — svi do jednoga.

*

Prije nego što će poći za dragim dušama, valjalo je, da isprosi blagoslov pripravom, koja nije ni najhrabrijima baš mila. Valjalo je, da četiri puna mjeseca teško trpi, odijeljen od redovničke braće.

Želudac mu se sve više i više bunio. Liječnici odrede operaciju.

Rezanje uspije — posljedice još bolje! Premda siromah strahovito trpi, ipak misli na druge više, nego na sebe. Časna ga sestra dvori uz neprestani

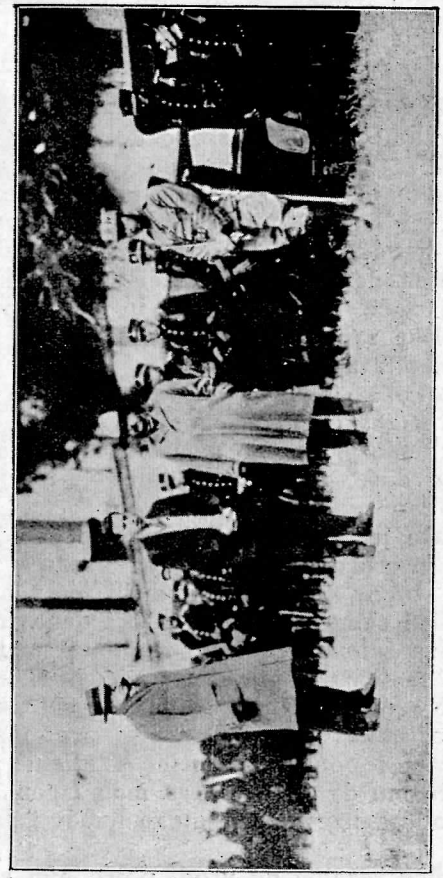

Tajni policista vodi o. Pro-a na strijeljanje.

smijeh, a prijatelji dolaze — ne da ga rastresu — nego da se rastresu.

Drugi je put bilo pod nožem još gore, jer liječnici nijesu smjeli upotrijebiti nikakovih sredstava za umrtvenje.

Uspjeh su bile grozne boli. Svaka mrvica hrane pali mu i žeže želudac. O zdravlju ni govora. Već u siječnju govorilo se o trećoj operaciji. Budućnost nije ružičasta. Junak se ne tuži. Danju se smije i trpi, noću se moli i pati . . .

*

Kad bi barem iz dalekoga Meksika doprla koja svijetla zraka! . . . Nemilosrdno dolaze sve žalosnije vijesti. Calles okrutno udara po Crkvi i katolicima. A onda — majka! . . . Živo hoda pošta između mame i »maloga« Mihajla. Malo prije treće operacije čita nježni sin listić zlatne mamice:

»Svakim danom starim i slabim. Bojim se, da me nećeš naći, kad se vratiš u Meksiko. Mislim, da dragi Bog zahtijeva tu žrtvu od mene, da te ne vidim kod oltara.«

Iza nekoliko dana — 8. veljače 1926. — zaista se preseli u zasluženu vječnost.

O. Pro bio pripravan na udarac i prikaže ga za dragocjene duše, za koje se toliko i tako srdačno molio na dan ređenja.

Poznato je, da su bolesnici vrlo sebični; često ne možeš više prepoznati ni najkreposnijih. Junaštva se zaista traži, da bolesnik misli još i na druge. O. Pro misli samo na bližnje. Uoči dana treće operacije, a iza žalosne vijesti o maminoj smrti, sastavi on lijepu molitvu u glatkim francuskim stihovima, koja odiše svom veličinom njegove duše. On zaklinje Gospodina, neka mu sve uzme — sve: i zdravlje i sreću i čast i poljupce majčine i utjehu prijatelja, samo neka mu da duše . . . On moli izgon i progonstvo, nevolju i suze u zamjenu za ljubav i duše grješnika . . .

Ni treće rezanje ne urodi potrebnim zdravljem. Nije imao nikakove volje za hranu. Polako je zapadao u sve veću slabost. Mislili su, da će mu prijati zrak na obalama Sredozemnoga mora. Bio je sve do mjeseca lipnja u Provence-i, u kući časnih sestara sv. Franje.

Tu se jadnik liječio i strahovito si dosađivao. Jedan ga brat Meksikanac pita iz Španjolske, da li štogod treba. On odgovara (20. travanj 1926.):

»Što trebam? —

»1. Strpljivosti, jer se moja već dugogodišnjom uporabom podosta izlizala.

«2. Posla, jer se ovaj lijeni život ne slaže s mojim značajem i radinom ćudi.

»3. Zatim jednu staru devu, razumijete li? Ali jednu dvogrbu, na kojoj bih mogao ugodno sjediti na putu od bolnice do klinike, u oporavilište, k liječnicima, časnim sestrama i bolničarkama . . .

«4. Duh vjere mi dajte konačno (u slučaju, ako nije moguće dobiti deve), da mognem probaviti sve te apotekarske mješavine, kojima me upravo ključkaju. Vi dobro znate, da se ne pouzdajem ni u jedan lijek do u — ricinusovo ulje.«

Zatim nabraja sve svoje ljekarije i završava:

»Da li se to još može nazvati životom?«

*

Kad mu dopuste sile, on hrli u grad za — dušama.

»Moja majka radi u nebu skupa sa mnom za duše«, znao bi iza žetve reći bolesnik.

Bio je sasvim uvjeren, da je majka u nebeskoj radosti već nagrađena za svoje kreposti. Iznenada reče jednom s velikim osvjedočenjem:

»Mama je u nebu. Danas htjedoh reći sv. misu za njezinu dušu, no ne mogoh se nikako moliti. Siguran sam, da joj molitve nijesu više potrebne.«

Njegova revnost ne poznaje ni straha ni umora. S jednim staretinarom govori cijelo poslije podne o svim mogućim starim rezbarijama, da pod večer uplete koju pobožnu riječ. Drugi put traži bolesnika na samrti i — krivo upućen — nalazi čovjeka u cvatu jakosti i zdravlja. Na nesreću taj nije trpio »popova«. Usprkos gadnim psovkama htio liječnik da prodre do bolesnoga srca. Konačno se izmakne — smijući se dakako — kad se protivnik u gnjevu spremao na odgovor — šakom.

S više je ploda radio oko mladića, za kojega su govorili, da je smrtni neprijatelj »popova«. Još kao mališ bio je nepravedno istjeran iz sjemeništa, i taj žalac ostade mu za uvijek. S puno ga srca — pomoću duhana i poslastica — skloni o. Pro, da mu ovaj ispripovjedi svoj život. Iza mjesec dana primi mladić pobožno prvu sv. Pričest.

Apostolova ljubav leti osobito k dušama siromaka. Jednoga dana prolazi kraj željeznice, gdje se baš tiskali radnici, da uhvate vlak. Kako je s požudnim očima gledao za njima dobri otac uzdahnuvši:

»Ah, kako ja volim ove duše!«

U listu, što ga piše prijateljima u Španjolsku, čitamo o njegovim šetnjama po gradovima »azurne obale«, gdje se stječe sav sjaj ovoga svijeta; ali ga sve to ostavlja vrlo hladnim... Zanimljiv je svršetak:

»Sidimo od uzvišenoga plemstva k odrpanome puku, kod kojega se osjećam upravo kraljevski...

»Blagoslovljen Bog, koji mi udijelio dostojanstvo svećeničko! Kako je zadovoljna moja duša, što sam unio opet mir i ljubav u rastavljenu obitelj, što sam prvi put pričestio jednu »bebu« od 93 godine, što sam ispovjedio jednog talijanskoga radnika i što sam jednome pristaši komunizma mogao uz grablje i kosir govoriti i o dragome Bogu!... Vaš Rudar.«

*

U lipnju stigne poziv od provincijala, da se vrati u Meksiko. Misao, da će doskora raditi za svoje usred tolikih pogibelji, napunja ga srčanošću, da zaboravi na svoje krhko zdravlje. Odmah se uputi na sjever Francuske — preko Lourdes-a. Iza cijele noći drndanja u vlaku pada hodočasnik na koljena pred čudotvornom Gospom. U duhu gleda, kako će brzo klečati pred Guadalupskom Majkom, prije nego što započne gorostasni rad za progonjenu braću. Pod večer piše iz pariškoga vlaka:

»Ne mogu izreći svojih čuvstava. Rekao sam misu i molio se pred Majčicom. Sada polazim na daleki put — pun utjehe!«

Koncem lipnja već je na nepreglednim vodama.

Na valovlju.

U taj je čas položaj katolika bio očajan. Pogledajmo malo to uzburkano more, da bolje shvatimo tešku zadaću o. Proa.

Obregonovo predsjedništvo (1920. — 24.) dade vjernicima da malo odahnu. Ovaj grubi vojnik žudi samo za vlašću i parama. Trpio je sve, što se s ovom pohlepom dalo kako-tako složiti.

Udruženje »Meksikanske Katoličke Mladosti« od 1920. godine sjajno se razgranalo. Mladići su u bezbrojnim društvima i proučavaju društveno pitanje, a tisuće se djece tiska oko zastava »Euharistijskih Križara«. Sve je to nagoviještalo bolje dane.

No u Gospinu mjesecu provale vojnici u crkvu u Morelii, da istjeraju vjernike. Nekoliko Križara plaća životom svoju revnost. Pod crkvom naše Gospe guadalupske praska i tutnji dinamit, no bez veće štete.

To je prvi čin krvave igre... Bezbožni ustav, što ga i sam Carranza napustio, sviće opet na površini i izvršuje se doslovce. Broj svećenika svakim je danom sve manji.

Godina 1923. razotkriva opet svu žestinu borbe. Već u srpnju 1914. zavjetovaše se biskupi, da će u srcu Meksika podići crkvu presvetome Srcu, kao hodočašće za cijelu zemlju. Sad su mislili, da je kucnuo najzgodniji čas za izvršenje zavjeta. Izabraše brdo Cubilite i podigoše privremeno kip Krista Kralja. Crkvu će polako graditi, kad se bura sasvim stiša. Svečanost je bila veličanstvena. Sam je papinski poslanik Filippi blagoslovio temeljni kamen uz četrnaest biskupa i više od sedamdeset hiljada katolika iz cijeloga Meksika.

Vladao je toliki zanos, da vlasti — »uz najbolju volju« — ne mogoše zapriječiti svečanosti. Ali se zato grdno osvetiše. Papinski poslanik bi odmah

protjeran, biskupi bez prestanka uznemirivani, a mnogi svećenici maknuti sa svojih služba...

Katolici, složniji no ikada, ne podnose, da se s njima postupa kao s robovima. Ne boje se dignuti čelo i snažno prosvjedovati. Jesen će 1924. vidjeti veliki Euharistijski kongres usred Meksika. Vjera se budi u mlakim srcima, oduševljenje hvata i najmlitavije. U kraljevskom sjaju dočekat će ulice svoga Kralja. Urečenog dana čeka pred prvostolnicom više stotina hiljada građana. U crkvi je cijeli niz biskupa na koljenima pred Kristom — u osam stopa visokoj pokaznici, što je za ovu zgodu napraviše i blistavim dijamantima uresiše najbolje meksički zlatari. Ime joj je »Narodna Naknada«, jer se njome bar donekle htjelo popraviti neizrecive grozote prohujalih deset godina.

Obregon je biskupima sve dopustio, a i sama je žena ministra državnih prihoda izvjesila na prozore ćilime, da počasti Gospodinov prolaz. Slobodnim zidarima to nije išlo u tek. Da masonska vlada ovako javno slavi živu vjeru! Ne, to ne smije biti! — — Obregon je najednom drugi. Srdi se i dovikuje Crkvi, da je povrijedila ustav!...

Svaka slava za vremena, a knezova za godinu dana. Šesti srpanj 1924. diže na predsjedničku stolicu Eliasa Callesa, prijašnjega upravitelja državice Sonore.

Naličje je ove zgode vrlo jednostavno. Kod izborâ su bila dva takmaca: Flores, uz kojega je bio narod, i Calles, kojega je Obregon htio. Borba je veoma nejednaka: narod goloruk, a Obregon s vojskom i s američkim prahom i olovom.

Ime će Callesovo zapamtiti povijest kao i Neronovo. Neron je okaljao svoju plemićku krv — jedini zločin, što ga Calles nije mogao počiniti. Jedno ga seoce u Meksiku dobro poznaje kao svoga učitelja — prostaka i pijanicu. Njegova ga drskost i pomoć zlih, koji baš traže zgodnoga krvnika, turnuše naprijed i dovedoše na kormilo, gdje se uporno drži lukavštinama i krvlju.

Svemoćni se luđak uputi najprije u Evropu, gdje ga vlasti dočekuju s najvećim počastima, kao da ne znaju prave meksičke povijesti. Na povratku dozri-

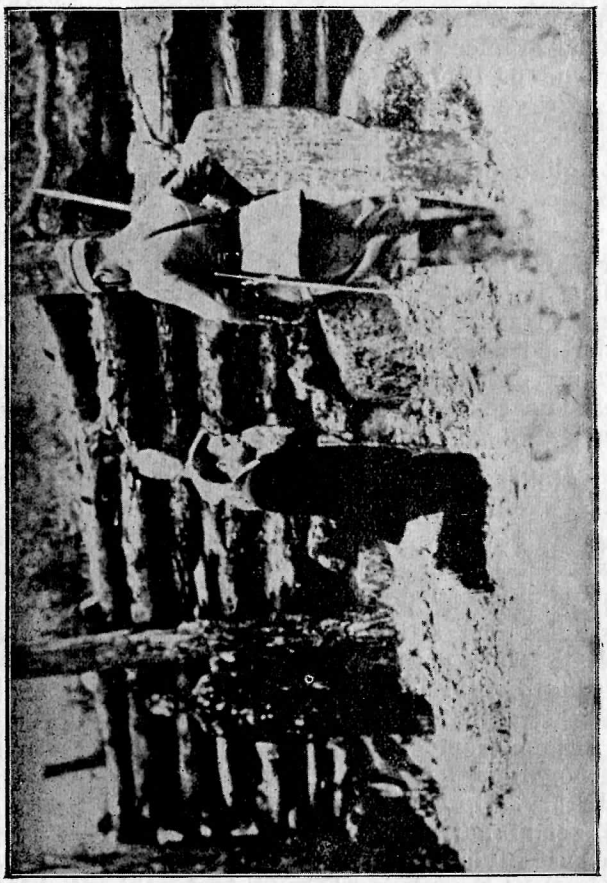

O. Pro u molitvi prije strijeljanja.

jevaju u njegovoj tikvi »velike« misli. Oživjet će francusku revoluciju po sjajnim sadanjim ruskim uzorima! »Vjersko praznovjerje« mora seliti iz Meksika!...

Odmah pozatvara sve katoličke škole. Što zato, ako cijele vojske djece ostaju bez učitelja?!... On izjavljuje narodu, da će »kao luč osvijetliti i najzabitnije kutiće meksičkih gora«. Ova čudna rasvjeta započe g. 1926.: Strani svećenici imaju da prijeđu državne granice, a domaći da ponizno priznaju ružni ustav od g. 1917. Nadbiskup Meksika brani prava svete Crkve i time dolazi pred sudište kao narodni izdajica.

Koliko divljih i besramnih prizora kod tjeranja redovnica iz svih samostana!...

U državnim pokladnim maškarama zauzima kćerka Callesova, koja je — bojim se, da će izjava okaljati ime očevo! — učila u samostanu časnih sestara Naše Gospe od Mira. Ulica ju proglašuje — božicom Meksika — oponašajući bezobrazno crkvene procesije. Soldatine u redovničkim haljinama vucare se s djevojčurama i poganim jezičinama gade sve, što je lijepo i sveto...

Katolici skaču na obranu kao ranjeni lavovi. Kao dva milijuna strelica odapinju na Callesa dva milijuna potpisa. Kolumbovi Vitezovi neumorno tiskaju letake, da ih Katolička Mladost raznese širom cijele zemlje.

Calles ima slabe uši. Petoga ožujka izjavljuje: »Dok je vlast u mojim rukama, dotle će valjati i ustav od g. 1917.« Trećega travnja nadodaje: »Valja nam se strahovito boriti proti prošlosti, proti stvarima, koje moramo maknuti za uvijek s lica zemlje. Rad bogatuna i velikana hoće da nam osujeti napredak!... Upravo je nevjerojatno, da još ima u ovoj zemlji natražnjaka, koji misle, da je moguće — u našem vijeku društvene revolucije — uzdignuti vjersku zastavu i izazvati novi građanski rat. Vlada se neće obazirati na crkvenjačka kesenja ni na viku lijenih kaluđera. Sramota je u naše doba u ime vjere smetati napretku i dizati bune.«

Svjetska štampa kao da ni ne vidi svih tih zlodjela. Tu i tamo diže se samo po koji glas. Sveti Otac i meksički biskupi žigošu Callesovo nasilje i tješe progonjene. Kristov zamjenik upravlja u ožujku 1926. siromašnome narodu list, u kojem usvaja misli tamošnjih biskupa o ustavu i zaklinje svoju djecu, neka budu složni u borbi — izbjegavajući svaku politiku.

Biskupi tumače narodu misli Pija XI. i zahtijevaju bez okolišanja promjenu ustava.

Calles odgovori okrutno. Prvih dana mjeseca srpnja izlazi novi zakon sa trideset i tri člana, koji nadopunjuju bezbožne odredbe od g. 1917.

Čl. 3. »U svim državnim i privatnim školama vjeronauk je zabranjen.«

Čl. 6. »Svi se redovnički zavodi raspuštaju.«

Čl. 10. Pod teškim kaznama zabranjen je svaki prigovor zakonima i vlastima, pa bilo to i na privatnim sastancima.«

Čl. 12. »Sjemenišne nauke nemaju pred državom nikakove valjanosti.«

Čl. 17. »Vjerske se vježbe smiju obavljati samo u crkvama, i to pod državnim nadziranjem.«

Čl. 18. »Izvan crkve zabranjeno je nositi vjerska odijela.«

Čl. 21. »Sve crkve, vjerske zgrade, bolnice i samostani jesu državno vlasništvo.«

Za ovaj je zakon, što ga izvjesiše na crkvena vrata, dobio Calles uz puno priznanje zlatnu kolajnu od zidarske lože... Mora se priznati, pogodio je katolicizam u srce... Biskupi uvidješe, da treba narod ganuti, pokrenuti i uzbuniti do u dno duše.

Šest dana prije nego što će ovaj nesretni zakon stupiti na snagu, izjavi osam nadbiskupa i dvadeset i devet biskupa, da su izopćeni svi, koji sudjeluju izvršenju ovih nakaza od zakona.

»Uvjeti, što nam ih nameću, posve onemogućuju službu Božju. Iza sporazuma, odobrenja i blagoslova Vrhovnoga Svećenika zapovijedamo, da se od 31. srpnja, pa sve dok ne opozovemo, u svim crkvama

sve republike dokinu svi vjerski čini, koji zahtijevaju sudjelovanje svećenika. Crkve neće biti zatvorene, nego će ih vjernici i nadalje moći pohađati i tamo se moliti. Mi povjeravamo crkve brizi naroda, koji će ih čuvati kao svetinje svojih pređa . . .

»Neka vas ohrabre one riječi, što ih je Gospodin izustio pred svojim apostolima, misleći na skoru smrt svoju i uskrsnuće: Evo nas na putu u Jeruzalem, gdje će se sve zbiti, što napisa prorok o Sinu Čovječjemu: predat će ga neznabošcima rugajući mu se, pljuvat će mu u lice, bičevat će ga i ubiti. Treći dan će uskrsnuti.

»Život Crkve jest život njezina Osnivača. Kao nekoć on — tako je i danas meksička Crkva predana u ruke najgorim neprijateljima, koji je bičuju, koji joj se ismjehuju, koji je, moglo bi se reći, usmrćuju. Ali još malo, pa će i ona uskrsnuti puna života i mladosti; sjajna, kakve je oči naše nikada ne vidješe . . .«

* * *

O. Pro će prisustvovati muci svoje domovine.

»Vlak iz Vera-Cruza prispije u Meksiko osmoga srpnja u 7 sati. Sat kašnje bio sam u Lerdu, odakle sam u 9 sati otišao s ocem provincijalom. U 10 sati bio sam u kući Enrica Martineza kao — pater gravis, otac sa svečanim zavjetima — a u 2 sata poslije podne jeo sam kod kuće pasulja i pure (tortillas = kukuruzni kolači), za čim je dvanaest godina čeznuo životinjski dio moga bića.

»Izvanrednom milosti Božjom proturah se preko granice. Ne znam ni sam, kako sam mogao preći, kad vlada silom goni svećenike i redovnike iz domovine. Ured za zdravlje ne zaustavlja me, putnice mi nitko ne gleda, na carinarnici nitko ne mari za moju prtljagu . . .«

U očinskom domu nađe oca, sestru Anu Mariju i mladoga Roberta. Revni Humberto već čami u tamnici. Iza bezbroj jalovih pokušaja dopre ipak

Pro do svoga brata, s kojim će za sedamnaest mjeseci slavno poginuti za Krista.

O. Pro se odmah laća posla:

»Napola još utučen od puta započeh s neprekidnim nizom poslova među stanovnicima glavnoga grada, koji me, hvala Bogu, snabdijeva radom danju i noću. Neće me, kako se čini, pustiti ni da svršim ovo pismo; već su me triput prekinuli! Ne pišem vam ništa o očitovanju vjere, što ga izazvalo dokinuće službe Božje. Sigurno ćete to doznati u tančine — drugim putem.«

Jedva što su biskupi izrekli svoju volju, kad snažni talas vjere zapljuska cijelom zemljom. Sve hrli i puni crkve. Svi hoće još jednom odriješenje, još jednom sv. misu i pričest. Osobito se u guadalupskoj crkvi izmjenjuju nepregledne množice. Otmene gospođe hodočaste bose uz bosonoge siromašice. Pokornički psalmi i žalost odjekuje od crkve do crkve.

»Unišao sam baš u Meksiko, kad se sve spremalo na ukinuće službe Božje. Hiljade je vjernika tih dana dolazilo, da prime sv. Sakramente. Bio sam u ispovjedaonici jutrom od 5 ½ do 11 sati, pa opet od 3 do 8 poslije podne. Kako je moja posljednja kuća u Evropi bila — bolnica, to sam dva puta pao u nesvijest od slabosti te me moradoše iznijeti . . .«

Napokon osvane kobni 31. dan mjeseca srpnja. Kako je duboko uzbuđenje moralo vladati u duši Isusovca, kad je baš na blagdan sv. Ignacija Lojolskoga imao reći posljednju javnu misu! Tim danom počinje za Meksiko Veliki petak. Svetohraništa se prazne i sprema sveto posuđe. Vječno svijetlo ne titra više po svetištima. Zvona mukom muče. Cijeli se kraj zavio u duboku tugu udišući teški zrak katakomba.

Mjesec se nizao za mjesecem, a hramovi još uvijek prazni. Žarko srce o. Proa plače, što ne može javno govoriti o vječnoj ljubavi. Kao nevino dijete on tako milo sklapa ruke i moli i zaklinje Spasitelja, neka se vrati u svetohraništa. Molitva mu je u stiho,

vima, u kojoj sjeća Isusa na ljubav prema dušama; u kojoj Mu spočitava, da ostavlja u tami i nevolji toliko ojađenih srdaca, toliko sirota, toliko grješnika... Zar ne vidiš suze živih i krv mrtvih, kako Te mole: Vrati nam se, Gospodine, u naša svetišta...

*

Mise se odsele čitaju u potaji po privatnim kućama, a junački svećenici kradom nose dušama »Hranu jakosti«. O. Pro ovako riše ovaj zanimljivi posao:

»Čim je prestalo javno bogoslužje, odmah ustanovih tako zvane — Euharistijske postaje. Označio sam ljudima više mjesta, gdje danomice pričešćujem. Prvi petak u mjesecu podijelio sam oko dvanaest stotina Pričesti.«

U drugom listu govori još jasnije o svome radu:

»Dijelim svaki dan 200—300 sv. Čestica. Time sam zaposlen do 8 sati, bez ispovijedi, koje slušam obično u srijedu, četvrtak i petak poslije podne.«

Iza tri mjeseca polaže račun svome provincijalu:

»Napornoga posla bez prestanka. Ja se samo divim i čudim, što sve naš vrhovni Vođa čini preko mene. Moja bolest? Liječenje? — pitat ćete. Nemam vremena, da na to mislim; k tome sam — uz vrlo, vrlo neznatne povratke bolesti — tako jak, da bih mogao ovako i do na kraj svijeta... Pripravan sam na sve, no ipak bih molio, da ostanem ovdje u ovim teškim vremenima, ako nema samo većih zapreka. Kakve li sreće, kad bih bio obješen na »Pagazos del Zocalo«! To bi vrijedilo za konačni ispit!«

U drugome listu na o. provincijala čitamo:

»Enghienski su mi profesori dali točke za veliki ispit. Da nije prekomorskim putem doletio Vaš poziv, bio bih ga sigurno položio. Profesori htjedoše, da ostanem još tjedan dana i da se riješim velike brige, no ja ne mogoh pristati, jer glava mi nije bila dosta jaka za toliki napor — neposredno iza bolesti. Najpripravnije primam Vašu volju i Vaše želje. Vi se

sjećate, što sam Vam rekao, da sve stavljam u Vaše ruke i da Vašu odluku već unaprijed smatram najboljom.

»Na koncu ću Vas ipak nešto zamoliti. Zapravo bih morao već nastupiti treću godinu kušnje. To je jasno. No opet, zar bi o. A. mogao ostati u ovome vrtlogu bez druga? Da Vam istinu kažem, ja sam sanjao, da će se ispuniti ovo drugo; i ja sam uvjeren — premda nisam nikako praznovjeran — da će mi se san ostvariti...«

*

Calles brzo uvidi, da ima posla s ljudima... Trebao je cijelu vojsku razbojnika, da se odupre otporu katolika. Nije se on brinuo za tugu i užas vjernika, nego ga jedna druga još ljuća rana pekla...

Liga za obranu vjerske slobode pogodi vladu na pravo mjesto pozivom na sveopći narodni štrajk, koji će započeti skupa s novim zakonima na dan sv. Ignacija. Evo u čemu se sastojala nova borba:

Katolici su bili poučeni, da kupuju samo što je za život najpotrebnije i da izvade iz banki sav svoj uloženi novac. Pod protukatoličkim vodstvom gube tako tvornice sve mušterije, a već u prvome mjesecu leti preko granice dvadeset i sedam milijuna pesosa. Kavane sasvim opustješe.

Callesova svita gubi ovaj put srčanost. Ministar fincija daje ostavku. Predsjednik ipak ne popušta, katolici još manje. Vlada baca u tamnice vođe pokreta, a vjernici još snažnije preuzimaju kormilo. Vlada zatvara tiskare, a letaci sve vrcaju iz dubokih podruma, gdje cijele noći buče tiskarski strojevi.

Jedan ovakav letak donese novost, da komunista Calles — »otac i prijatelj siromaka« — posjeduje ogromna imanja i da si je nabavio luksuzni vlak za milijun pesosa.

Sav u bijesu izjavljuje početkom rujna pijani Calles, da je zatvorio dvadeset i devet katoličkih gimnazija, četrdeset i dvije što škole, što kapelice i karitativne zavode i obećaje, da će milostivo nastaviti s rasvjetnim razaranjem.

Letaci mu živo odgovaraju:

»Preuzvišeni nadbiskup Meksika u okružnici o blagdanu Krista Kralja kaže katolicima . . . : Neka Vam ne oslabi vaša hrabrost . . . neka nas slika Razapetoga osnaži u kušnji . . . Sjetite se, da je vjera i vječni spas svih meksičkih katolika u pogibelji . . . Nemojte smalaksati, nego juriš na Krista i Gospu, da silom zadobijemo od božanskoga milosrđa tu veliku milost, da možemo u ljubljenim hramovima oduševljeno proslaviti Marijine blagdane na 8. i 12. prosinca . . . Očinski Vas potičemo, ljubljeni sinovi, da svi do 12. prosinca pooštrite svojevoljni velikodušni život molitve, žrtve i prijegora . . .«

»Liga za obranu vjerske slobode shvaća ovu izjavu kao zapovjed samoga Boga i zahtijeva skrajnje pooštrenje bojkota u cijeloj republici počevši od 12. studenoga.

»Neka složno svi sa svima pohrle u boj: neka se ne kupuju zališne i raskošne stvari, ni poslastice, ni nova odijela, ni srećke. Neka se ne pohađaju borbe s bikovima, ni kazališta, ni kina, ni koncerti. Neka se izbjegavaju šetnje, plesovi, cirkusi i sve slično. Neka se ne upotrebljavaju ni auta, ni kočije ni tramvaji, ni išto, što nije posve, posve nužno.

»Poteškoće su velike, jer su nam vezane ruke . . . Ali ne gubimo srčanosti, jer je Bog s nama u borbi. Savjesni katolici, postanimo revnim i neumornim apostolima šireći stvar Božju i usmeno i pismeno, poučavajući i oduševljavajući! . . .«

*

O. je Pro uvijek imao pune džepove ovakovih letaka. Jednom ga na povratku zaustaviše vojnici baš pred njegovom kućom. Strpaše ga u auto kraj vozača, koji ga imao dopremiti redarskome povjerenstvu. Što će jadnik sa svom silom letaka? — Govornički mu dar i ovdje pomože. Dok vozač pomno sluša, dotle pripovjedač sije po ulici svežnjić za svježnjićem; možda će ipak kome dobro doći . . .

*

Vlada hvata i ubija širitelje pokreta. Cijeli je katolički svijet proplakao nad ubijenim velim mladićima Manuelom Lelgarejom i Joaquinom de Silva Gordoba. Callesov tajni privrženik general Zupeda pita ih o njihovom vjerskome uvjerenju, a oni — ne znajući da govore s vukom u ovčjoj koži — govore posve iskreno. Slijedi tamnica i puščani naboji, pred kojima borioci oduševljeno kliču: »Živio Krist Kralj!«

*

Puk se ne boji strahovlade. Dvanaestoga listopada mogao si vidjeti povorku od pedeset hiljada hodočasnika prema Našoj Gospi guadalupskoj, a na dan Krista Kralja preko 200 hiljda.

O toj svečanosti piše o. Pro svojim prijateljima ovako:

»Slavlje je Krista Kralja bilo veličnstvenije, uzvišenije i božanstvenije, nego što si možete zamisliti . . .

»Hodočašće k bazilici započelo je u 4 sata zorom i svršilo se u 7 ½ večerom. Nepregledne povorke — 90 do 95 po sto cijeloga stanovništva grada Meksika — prođoše kraj svete slike Naše Gospe guadalupske. Redatelji su bili članovi društva Katoličke Meksičke Mladosti, a pravili su tako velik i svečan red, da je gradsko poglavarstvo čestitalo nadbiskupu.

»I ja sam tu bio od 9 do 11 sati, pa opet od 3 do 9 u mrak. Nemoguće, da se otale iskopaš. Tisuće i tisuće mole krunicu i pjevaju — jedni bosi, a drugi se na koljenima povlače kroz persevillski drvored: bogati i siromašni, radnici i gospoda — svi skupa bez razlike. Vidio sam mladoga čovjeka iz vrlo uglednе obitelji gdje se krvavih nogu s krunicom u ruci šeta drvoredom. Vidio sam dvadesetak starica s trnovitim krunama na čelu, što mi se nije svidjelo. Vidio sam gdje dolazi Mgr. Mora y del Rio kao svi drugi. Narod ga dočekao s velikim ushitom; bazilikom je odzvanjao pljesak i gromki: živio! . . . U 5 sati htjedoh se vratiti kući s Mendezom M . . ., kad

spazih četu sluga uz stotinjak radnika kako kroče prema crkvi pjevajući — ali ne odviše odvažno . . .

»Pobro, rekoh drugu, ovo je baš pravi čas!« U tren oka bili smo pomoću lakata usred mnoštva i pjevali, što nam samo grlo dalo: Hoćemo Boga! Kad ljudi vidješe i čuše ova dva po izbor pjevača, haj da vam je bilo čuti pjevanja!! U tili smo čas vladali tisućama i tisućama grla. Između kitica drhtao je zrak od snažnih i gromkih usklika: Živio Krist Kralj, Živio Papa, Živjeli naši biskupi! I to sve u najvećemu skladu i miru. Vatrogasci su osvanuli već ranim jutrom, a i sam je general Cruz pregledao dva puta zavjetno svetište. Mladi su redatelji držali tako uzoran red, da su stražari cijeli dan zijevali i podupirali stabla i zidove kuća . . . Jadnici! Prvi bi oni trebali da se svrstaju u naše redove! Crveni se križ jako lijepo ponio, premda je to voće obično s gorkom ljuskom . . . Ovdje se zaista vidi, da je Meksiko katolički! Naša Gospa guadalupska doista je Kraljica Meksikanaca!

»Da, s teškom brodimo kušnjom! Ali zato imamo više pravih katolika i mučenika. Ne možemo drukčije nazvati onih dvadeset junački poginulih mladića! K tome svi oni, kojima ne znamo ni imena! Kako bismo i mogli sve znati kraj tako strašne tiskarske brnjice!

»Pobjeda je naša. Vlast će se naših neprijatelja što imaju zlato, oružje i laži, brzo štropoštati kao s neba kamenom pogođeni kip, što ga vidje Danijel....

»Pastirski štap, što vodi goloruki guadalupski puk, brzo će odrubiti glavu meksičkoj vladi, da dadne žezlo Kristu — Pobjedniku — Kralju.

»Već sada osjećamo slavu uskrsnuća, jer je tama i patnja na vrhuncu.

»Sa svih nam strana dopiru glasovi o novim pogrdama i nasiljima. Žrtve su brojne, popis mučenika svakim danom sve veći . . . Oh, kad bih i ja mogao štogod uloviti na toj srećki . . .

»Sigurno vam je poznato, kako je sv. Otac

obećao, da će podići na oltar naše mlade mučenike i kako je poklonio guadalupskoj bazilici pokaznicu, koju je dobio na dar od Francuske. Ova je očinska

O. Pro izjavljuje, da je nevin i da oprašta svima.

pažnja rimskoga Svećenika duboko ganula naš izmučeni narod.

Svima u Gospodinu El Barretero« (Rudar).

Katolici se drže neustrašivo. Bezbožnici im za-

tvaraju škole, a oni osnivaju jurišne odjele vjeroučitelja, koji će obilaziti cijelom zemljom. Sredinom listopada 397 ovakovih apostola na 32 različna mjesta poučavaju 11 hiljada djece. Sve su to članovi Katoličke Mladosti, kojima svećenici označuju smjernice. O. Pro ih prima na više raznih mjesta, jer se mora pomno sakrivati.

»Nitko ne zna, gdje sam. Na četiri strane svijeta dobivam listove, glasnike i grah za moje siromahe.... Uredujem na četiri mjesta.«

Calles ćuti, kako mu se pomalo izmiče tlo ispod nogu. Drugom polovicom listopada propada Tampico, a sutradan engleska banka. Državne trgovačke zadruge malakšu pred poteškoćama; vlada ih raspušta.

U prosincu su državne kase iscrpljene, raspoloženje vrlo napeto, svuda pobune. Peso gubi polovicu svoje vrijednosti. Tupoglavi predsjednik svaljuje svu krivnju na »popove« i u svojoj zdvojnosti zove ih da ustanove narodnu meksičku crkvu, neovisnu od Rima, a on će vratiti sve ukradeno. Za odgovor dobi od biskupa ledeni kabao po usijanoj glavi... Ovo ga poniženje goni da još pooštri zakone od 31. srpnja i da zabrani širenje i rukom pisanih letaka.

Na javnom zborovanju potiče Callesov ministar Morones narod, da ubije sve »popove«. Međutim odvode biskupe i svećenike u pogranične tamnice.

»Strahovita je upravo, piše o. Pro, nestašica svećenika. Narod umire bez sakramenata. Ovo malo, što nas je, ne može na sve strane.«

To ga boli i uspaljuje mu revnost. On gori od čežnje za žrtvom:

»Katolici se odupiru. Nasilja sve gora, osobito u gradu Meksiku. Prvi će doći na red, koji imaju prste u Liginim stvarima... A ja, koji sam ih turio unutra sve do lakata!... Da bi barem dao dragi Bog, da budem među prvima, ili — s drugoga stanovišta — među posljednjima! Glavno je, da budem među njima!

»Ako se to zaista zbude, onda budite spremni s molbama, kad budem u nebu...«

Zar ovo ne sjeća na kišu ruža, što je obeća sv. Mala Terezija na samrti?

Kadikad je već mislio, da je na meti. Prosinac 1926. nađe ga u tamnici — po prvi put. Ali se vješto izvuče iz škripca, jer neće da dadne život svoj za ništa. Ta toliko ga još sirota treba ko koricu hljeba...

Prijatelj sirota.

Njegovo je srce, a i većina vremena — za uboge. On zna biti svima sve i na svoj način oživjeti te riječi sv. Pavla.

»Danju i noću skačem po bogatim sagovima i ćilimima, po zamazanim krčmarskim pločama, po ogavnim četvrtima siromaha. Kruničarke me gledaju ko anđela, pijanice me tiču, Mate mi namiguju, a cvijet i srčika ništarija drži me za iskrenoga prijatelja.« (13. studeni 1926.)

Sirotinja je njegova obitelj, za koju on od veljače 1927. skrbi na osobiti način.

»Da mi ne bude dosadno, kupim žito, grah i svaku vrstu živeža, pa čak i prazne kuće za stanove obiteljima naših vrlih mladića, što odoše na obranu slobode. Imam više opravnika, koji mi to sve skupljaju i spremaju na sigurna mjesta, da otale onda dijele potrebitima. Do sada sam snadbio svime u ova dva mjeseca 18 obitelji.« (19. veljače).

»Upravo pipam ono, što se čita kod svetaca. (Oh, nemojte nipošto misliti, da se ja turam med njih!). Ne znam ni sam kako, ni kada, ni od koga — ali uvijek dobivam. Danas 50 klg. šećera, sutra dvopeka, kave, čokolade, riže, pače i vina. Providnost je tako očinska, da baš onda — kad se u neprilici češem po glavi i pitam, od koga ću izmamiti potrebne stvari — nađem uvijek naše spremište, proti svakom očekivanju — sasvim puno.«

Sasvim nepoznati ljudi donose mu sve što treba:

»Kako sam bio dugo izvan domovine, to poznam ovdje rijetko koga. Usprkos tome nalazim uvijek bez poteškoća stanove za svoje siromake.

»Što je najljepše, moja blažena malenkost nema kod toga puno posla i brige. Ja samo povlačim uzicu, a ostalo čine darežljiva srca.

»Drskost mi je koji put i odviše velika. Jednom dobih na dar 100 kila graha, što nije vrijedio ni po lule duhana. Ni pet ni šest, odoh sam dobročincu i zamolih ga za malo — graha, jer da se u prijašnji možda nepažnjom mojih povjerenika!, uvukao crv . . . Tako se domogoh dobroga i čistoga graha . . .«

Dane i dane dobri se Pro nateže za milu sirotinju bez straha od vojnika. Do u kasnu noć smišlja posao za sutradan i poučaje mladiće.

»Kako smoći sila i vremena za toliki posao? Još sam dosta slab; tà jedva što izađoh iz bolnice! Odavno bih već morao napustiti ovaj naporni rad, da mi neka božanska snaga ne pomaže. Bog se služi sa mnom kao s neznatnim oruđem. Ne radim svega toga ja, nego milost Božja u meni.«

*

Svakim danom bilo sve više sirotinje. Trebao je dakle i sve više izvora, da ih sve okući i prehrani.

»Blagoslovljen neka bude Isus, što nemam vremena ni da odahnem. U poslu sam do vrata noseći hranu gladnima, kojih je mnogo. Letim posvuda ko vihor, uvijek s puno sreće i uspjeha (što je isključivo pravo lopova!). Ni najmanje me ne uznemiruju vijesti kao n. pr. ova:

»Obitelj X. . . . nema ništa u smočnici. Dvanaest ih je na broju; hodaju u dronjcima; troje leži bolesno; nemaju ni soli ni vode.

»Obično je moja novčarka baš tako prazna kao i glava Callesova; to mi ne zadaje brige, kad imam tako divnoga božanskog Staratelja.

»Samo jedan primjer:

Gospodine Barretero (Rudaru), evo sto pijastera što ih primih za Vas.

— Čuvajte ih kod sebe, jer ovaj čas nije ništa hitno.

»Jedva prođoh kroz dvije ulice, kad moradoh žurno pisati svome znancu: Od onih sto pijastera, molim, pošaljite ovome 40, onome isto 40, a trećemu 20! . . .

»Tako jasno vidim pomoć Božju, da se gotovo(!) bojim, da me ne ubiju na mojim putovanjima; što bi bila upravo grozna nesreća za me, koji toliko čeznem za nebom, da tamo sa svojim anđelom čuvarom izmamim gitari po koji arpeggio (akord, u kojem se brzo nižu glasovi).

»Dobivam i razne stvari za lutriju. Stvarčica vrijedna 10 pijastera nosi mi obično šezdeset.

»Tako sam dobio i torbicu neke gospođe, koja je bila upravo krasna (mislim: torbica). Jedva sam je nosio pet minuta, kad nabasah na jednu namazanu i naličenu — ut in pluribus.

— Što vi to imate, oče, — pita gospođa radoznalo.

— Malenkost, torbicu za dame. Vrijedi 25 pijastera, a vama ću je, madame, kao vama dati za pedeset! Molim, da ih pošaljete obitelji N...

»Sličnim se molbama nitko ne protivi. (25. svibanj 1927.)

Mjesec dana prije strijeljanja piše o. Pro svome bratučedu:

»Ako sam Vam s pismom okasnio, to je radi mnogih poslova u predgrađu. Ispovijedima, pričestima i krštenjima ni broja ne znam. Svaki tjedan ima više od pola tuceta ženidbi, a k tome sva sila bolesnika, kojima valja urediti i potvrditi putnicu za drugi svijet.

»Evo, to su moji nuzgredni poslovi. Prva moja skrb uperena je na tjelesne potrebe ove moje siromašne braće. Kako sve nevolja ne hara našim krajem u ovo vrijeme! Prehranjujemo već dvadeset i sedmu obitelj — i to od A do Ž. To bolje, to bolje! Tako se barem ne možemo uzoholiti: tu se vidi rad samoga Boga u svoj ljepoti njegove ljubavi. Istina je zaista, da Hranitelj ptica i poljskih ljiljana ne dopušta, da mu sinovi umru od gladi; sinovi, što ih je stvorio i Krvlju svojom dragocjenom otkupio!

»Sve se moje osoblje može izbrojiti na prste. Šest pobožnih žena i isto toliko čestitih muževa bez posla. Pred javnošu su prve: Odjeljenje za nabavu živeža, a ja ih zovem: Prosjakinje iz busije! One se uvuku svakamo kao miševi i pune vreće kave, kukuruza, riže, šećera i masti; do 25. ili 28. u mjesecu vreće su tako pune,

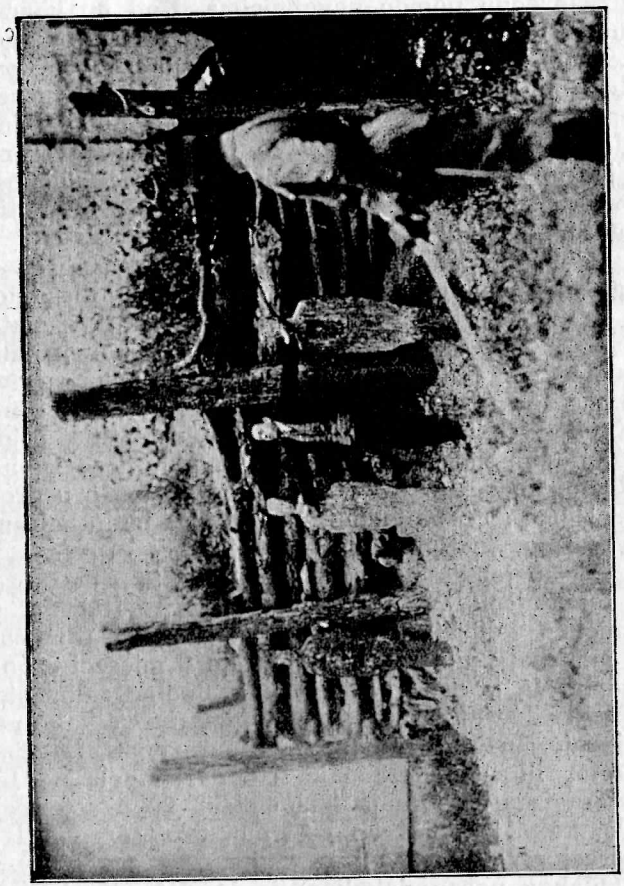

O. Pro umire za Krista Kralja.

da ne stane više ni jedno zrnce, premda ih pošteno tiskamo i nabijamo. — Ljude zovem pred drugima: Upravni odbor, a na samu ih častim sjajnim naslovom: Tragaši za vrelima, jer ne propuštaju ni najmanje prilike, da mole svakoga na ulici

pomoć za kraljevsku obitelj dragoga Boga, koja živi samo od darova.

»U više gradskih okružja takova su povjernstva za izvanrednu pomoć nevoljnicima. Kad mi imamo i suviše, onda šaljemo i drugim odjelima, jer smo načela, da ne valja biti ni škrt s Božjom novčarkom ni bez pouzdanja — premda kupimo sve za mjesec dana unaprijed kao hrčci. Ako je to budalaština gledajući samo na gospodarstvo, onda ja odgovaram, da je po — ljudsku govoreći — najveća glupost naprtiti si na leđa stotinjak obitelji, a bez redovitih i sigurnih prihoda.

»Najmanje su nam obitelji od 4 do 6 duša, a druge su većinom od 10 do 12. Što je upravo usudno, sve te obitelji imaju zlu naviku da jedu tri puta dnevno — i to uz vrlo dobar tek. Još bi to sve bilo mila majko, kad ne bi bilo i gorega zla: Svi su ovi siromasi pravi pravcati sinovi Adama i Eve: ne žive pod vedrim nebom, nego valja platiti kiriju; hodaju u cipelama, koje brzo zijevaju; nose rublje i odijelo, koje namah cvate — i to ne samo u proljeće. Njima se prohtjedne koji put i da budu bolesni i da kušaju »jevtinih« lijekova . . .

»Jasno je, da ne mogu smoći dosta sitneža za sve te sitnice. No tu mi služi moje prijateljstvo s liječnicima, koji liječe badava; s teškim bogatunima, koji mi iznajmljuju stanove za 6 do 8 mjeseci s potvrdama, da je sve već isplaćeno. Jedino žalim što mi dobri odnošaji s krojačima i cipelarima nikako ne uspijevaju. Inače si ne bih morao razbijati glave s ovakvim ili sličnim računima: 6 pari cipela po 12 pijastera iznaša 72, a ja imam ciglih 20 pijasterića. Dakle, kako je običavao reći moj profesor morala, iskoprcaj se, kako znaš!«

Ovakav posao dakako nije igračka. Vreće su, istina, pune, ali ih milosrdni Pro plaća mukom iz dana u dan.

»Obilujem žitom, piše u listu od 5. kolovoza 1927., ali da kažem golu istinu — i moj obraz obiluje sramom i crvenilom. Ah, ni izdaleka ne možete

shvatiti, kako se štidim uvijek samo prositi i prosjačiti . . . Na svu sreću, da Onaj, za koga to činim, nije štedljiv . . . Neka je vazdan blagoslovljen!«

O. Pro je posljednji mjesec života stanovao kod darežljive gospođe Monteo de Oca, koja je u isto vrijeme kao i njezin stanar bila uhvaćena, a poslije njegove smrti prognana u Sjedinjene države. Od nje imamo više podataka o ljubavi oca siromaha.

Kući bi dolazio tek kasno u mrak, a vraćao se na posao prije dana. Nedjeljama si je priuštio samo 2 do 3 sata počinka.

Jednom na povratku ne nađe ni mrve kruha na stolu. Vojnici su češće provalili k sumnjivoj gospođi, premetnuli cijelu kuću — i po svome običaju . . . odnijeli sve, što se dalo odvući. Sirotica mu da sve, što je imala — nekoliko bonbona.

»O, to je premalo za me, smijući se rekne šaljivdžija, ne isplati se ni da počnem . . .« — i spremi ih za bolesnike . . .

Često si ga mogao vidjeti s teškim vrećama žita usred meksičkih ulica. Kad radi za milu sirotinju, onda ne mari za ruganje danguba. Jednom je prtio šest živih pilića i jednu ćurku! Kod ručka iza toga osjeti, da ga nešto svrbi. . . Perad mu dala na uzdarje svoje nametnike . . .

Drugi put nosi živad u autobus — proti svim propisima, jer je uvjeren, da će suputnici rado primiti i kokoške uz njegove vrsne šale.

Najljepši je onaj čin, o kojemu govori list od 26. listopada. Često bi dobio od roditelja bez sredstava ili bez srca na dar po koju bebu. Bilo je pače i nemajki, koje su djecu jednostavno izložile.

»Evo već šesto djetešce . . . Prvi put moradoh sam ponijeti čedo do pomajke. Lijepo sam ga ovio velikim rupcem i — u potpunom neznanju ove za mene nove struke — posadio kraj sebe u auto. Kod prvoga trzaja odleti dijete u vis; da ga nijesam brzo ščepao u zraku, mogao bih s njim odmah na groblje. Nije bilo druge nego da ga uzmem u naručaj. Možete slutiti, kako sam bio na koncu konca lijep . . .«

Propovjednik prezrenih.

Istina, o. Pro ne može gledati sirotinju bez srca i samilosti; ne može trpjeti jad, a da ga ne bi kušao ublažiti. No to nije tek naravna dobrota srca, to je njemu put do duša. On liječi tijelo, da ozdravi srce.

Dragi Bog daje apostolu puninu darova i blagoslova bez bojazni, da će se ovaj njome dičiti. O. Pro vidi kraj svojih zdravih očiju sve dobro, što čini, ali ujedno s najvećom jednostavnošću pripisuje sve Bogu. Riječ sv. Pavla — G r a t i a D e i m e c u m : M i l o s t B o ž j a s a m n o m — opetuje se svaki čas u njegovim listovima. Neka nam on sam priča o svojemu radu:

»Ispovijedao sam čak i u tamnicama. Tu sve vrvi od katolika. Uz duševnu okrepu uznici zahvalno primaju i hranu, jastuke, pokrivače, novaca i cigarete. Kad bi tamničari znali, kakva im ptičica zalazi u njihovo kraljevstvo! Bez sve šale, ja bih htio da oni to znadu. Barem bih se malo odmorio! . . .

»Ja im se osvećujem, nastavlja revni svećenik, dajući duhovne vježbe — svuda i svakome! Kako je to uzvišen i plodan posao! — Nego istini za volju, na početku me je bilo malo strah; bio sam početnik u tome poslu. Stoga i započeh vrlo čedno — sa slušateljstvom od devedeset bakica. Njihove me strjelovite molitvice, pa jecaji i uzdisaji brzo uvjeriše, da mogu dirnuti u prave žice — ženskih pobožnih čuvstava; koliko sam se sustezao da ne prasnem u smijeh za ovih ganutljivih prizora . . . Nije to pravi zanat za me; stoga i ostavih jednostavno ženski rod i navalih na one prave . . .

»Pomislite pedeset snažnih šofera; onakovih s pramenom kose kraj oka, s kapom Tejano; oni, znate, što upravo vještački pljuckaju samo jednim kutićem ustiju . . . Zlatni ljudi uostalom, pa makar malo i

opori i premalo privlačivi . . . Ne treba da vam pišem o svečanosti predavanja, koja su bila u velikom dvorištu, ograđenom zarđalim željezom. Bio sam obučen u strojarsko odijelo; kapu sam natukao preko ušiju i gurao se laktovima s prijatnim općinstvom . . . Neka Bog blagoslovi vozače cijeloga svijeta!«

*

Prvi ga uspjeh obodrio.

»Malo kasnije pobrinuh se za učiteljice, a zatim započeh sa skupinom državnih činovnika. Bilo ih je osamdesetak. Slobodni, veseli i brbljavi. Nikoga se ne boje, pa ni samoga nečastivoga.

»Kod njih je bilo možda i ljepših plodova, nego kod šofera. Htio bih vas vidjeti među ovim ljudima, gdje vas zadirkuju i draže ko lovački psi, tvrdokorno dokazujući da je duša smrtna i upravo bijesno braneći svoja mišljenja, samo da se ne moraju podvrći tako slatkim istinama naše vjere. Priznajem — gadno sam se naznojio. No više sam dobio, nego platio — kad ih vidjeh sve pred pričesnim stolom i kad izbrojih dobar tucet osobitih obraćenja . . . Kažem — osobitih, jer se u ovim dušama, što zlo vođene vrludaše po tami, zbio tako temeljiti preokret!...

»Vi ne možete ni pomisliti siromaštvo mojih sredstava. Ludo bi bilo, kad bi išto sebi pripisao. Upravo sam pipao milost Božju, koja je sama samcata izvela ova remek djela. Sva snaga mojih dokaza, sve naprezanje, sve moje navale i ključanje mojih čuvstava — sve ih je to samo utvrđivalo u njihovoj tvrdoglavosti. Jasno vidim, da im je dobri Bog sam dirnuo srca — služeći se jednostavnim mojim riječima i rečenicama, kovanim na samome bojištu!. . . . Blagoslovljen budi Bog, moj Otac, dobri Otac, sama Dobrota!«

*

Evo kako su tekle ovakove »v j e ž b e u v a t r i« : Nekoje gospođe pozovu svoje prijateljice i poznate, da sudjeluju kod duhovne obnove. Predavanja su po raznim kućama, za koje se mora imati

posebna ulaznica. Večerom bi o. Pro označio opet drugo mjesto, gdje će se jutrom sastati.

Počelo se obično s krunicom, a zatim slijedio govor O. Proa, koji je sjedio u naslonjaču kraj na brzu ruku sastavljene kapelice. Nosio bi odijelo»po modi«, često s cvijetom na prsima. Tako je mogao mirno propovijedati, bez bojazni od vojnika, koji su mu bili uvijek za petama. Iza govora bilo kratko razmatranje, a onda mali doručak s Ocem vođom na čelu.

Gospođe su pozivale i svoje muževe. Za njih su sastanci bili samo pod mrak, a ulaznice im se strogo pregledavale. Jedne večeri se sastali i u gorostasnoj zgradi Espanja u šestome katu. Između stolova i strojeva za pisanje mogao si vidjeti gdje kleče gospoda i mole krunicu i gdje jutrom zaključnoga dana primaju zajednički svetu Pričest.

Nitko se ne boji. Misa se govorila čak u kući preko puta od sudbene palače, sasvim u blizini državnoga nadodvjetnika. O. Pro je to učinio, samo da se opere od svih sumnja i da sigurnije nastavi rad duhovnih vježbi, u kojem se toliko odlikovao.[1]

*

Čim svrši duhovne vježbe, eto ga već kod drugih poslova:

»Na Veliki petak radio sam bez prestanka. Davao sam točke za razmatranja jednoj skupini profesora, na drugom mjestu tumačio sam osam blaženstva; u isto vrijeme vodio sam duhovne vježbe mladića i u siromašnoj gradskoj četvrti propovijedao o utjesi.«

Kraj svega toga ostaje neutješen, što ne može još više raditi:

»Kad bih se mogao barem »triloirati« (biti odjednom na tri mjesta)! — Premda »deset hiljada ljudi tajne policije budno pazi i uhodi cijeli grad, ja mirno krstim, blagosivljem ženidbe, proviđam bolesnike . . . Ah, kad bih se mogao postostručiti!«

On doživljuje dakako i težih slučajeva:

»Morao sam cijeli sat slušati zanešenu ženu. Kidali joj se iz ustiju najdivlji usklici i povici, samo što ih ljudski jezik može izreći! Nikada ne čuh što slično ni kod mojih rudara. K tome je ona teško bolesna — pred vječnosti. Blatila je i pogrđivala sve što nam je milo i sveto: svece, sakramente, pa i samo prečisto Ime Marijino. Dobro sam se namučio, da svladam ovu paklensku jezičinu. Nakon jedne sedmice mljela je samo Očenaše i vjerovanja . . . Kakva je nevolja, gdje nema vjerskoga odgoja! Siromašna duša! Mislim, da će brzo umrijeti od posljedica operacije. Sutra ću joj rano u zoru odnijeti sv. Pričest.«

*

»Koliko bih Vam stvari želio pisati! polaže on O. provincijalu račun o svojoj pastvi (19. veljače 1927.). Evo samo maloga sadržaja. Dok su prilike ovakove, kakove su, imam svoja »E u h a r i s t i j s k a s r e d i š t a«, kamo nosim svaki dan H r a n u j a k o s t i; pričešćam tri do četiri stotine dnevno, a prvim petkom do hiljadu. Možete si misliti, što će to reći za siromašnoga župnika bez iskustva — ispovijedati tolike duše. Vozim se okolo po Božjim ulicama — ko fićfirić na bratovu biciklu — u strahu i pogibelji da zaglavim, jer su gradski vozači bezobrazni u bezobzirnosti.

»O drugim poslovima već sam izgubio nit računâ. Bolesnici su mi najdraža briga: Poputnina, sv. Pomasti, krštenja i ženidbi cijela sila, a osobito kod ra-

[1] Novine su iz San Francisca — The Monitor — donijele nedavno izvještaj jedne skupštine promicatelja duhovnih vježbi. Evo iz njega nekoliko riječi: (12. svibnja 1928.)

»O. Pro je prvi Isusovac mučenik u Meksiku, i to mučenik za zatvorene duhovne vježbe. Vojnici su Callesovi uhvatili Oca u času, kad je davao duhovne vježbe u Meksiku . . .

»I pred 200 slušatelja predložio je predavač Mihovil Williams, poznati pisac San Francisca, da se pred zgradom duhovnih vježbi podigne spomenik O. Prou, promicatelju i mučeniku zatvorenih duhovnih vježbi.«

dnika. Spominjem, kako se krstilo dvoje »mališana«, koji imaju skupa 170 godina! U revnosti posljednjih časova išli su glupavo na sv. Pričest prije Krsta! Zatim uređaj jednog nevaljalog braka u srebrnome piru! K tome prve pričesti bez broja...

»Kako me Liga imenovala vođom predavanja, odmah ustanovih sa sto pedeset mladića »propagandu predavanjima«, koja je na početku urodila sjajnim plodovima. Nažalost nam hapšenja podrezala brzo krila i uništila zgradu naših napora.

»Čini mi se, da sam na svome mjestu, kad sam u siromašnim radničkim središtima... Tu ja govorim, vičem i »blejim« pred slušateljima bez košulje; ima ih na stotine, a ne boje se ni stražara ni vojnika. Siromašni mali; koliko se dobra može med njima učiniti!«

*

U čudu ćemo se pitati, kako može sve to svladati uz slabašno zdravlje. On nema vremena, da misli na svoju nemoć. Tu i tamo spominje u listovima i to, ali sve onako u šali:

»Već je tri sata; morao bih ići u ispovjedaonicu. Ah, koliko me ovih dana stoji muke taj posao! Otac nebeski poslao mi pokornički pas i bič u obliku strahovite zubobolje. Često su boli takove, da bi najrađe zgrabio vratašca od ispovjedaonice i tres pokornici o glavu... Ali treba strpljivo i zahvalno platiti nešto dragome Bogu za sve, što mi daje za moju veliku obitelj!« (25. svibnja 1927.)

*

Gorljivi se apostol najrađe brine za priproste muževe:

»Bili oni gospoda, građani ili beskućnici — kod njih ja slobodno dišem. Žalim samo, što im ne mogu dati sve svoje vrijeme. Sjajna svita šoferâ sačinjava krunu moje slave! Kako je ugodno među ovim ljudima, što govore sočno i što prodiru glavom kroz zid, ali koji su ipak krotki, kad vide, da se netko za njih s počitanjem zauzima...

»Dok traje donekle mir, mi marljivo žanjemo — duše. — (On misli tu na mjesec u kojem piše list, 5. kolovoza). Ali uvijek ista poteškoća i nevolja, što dan ima samo 24 sata! Poslovi su isto tako raznoliki kao i lijepi: ženidbe luterovaca i raskolnika u svakoj dobi i svakojakim prilikama; pouke Nikodemâ s oboružanom pratnjom na vratima; ganutljive prve sv. pričesti; mise kao nekoć u katakombama, gdje se misnik ćuti tako malenim kraj žive i žarke vjere prisutnih; ispovijedi danju i noću, što iscrpljuju staroga čovjeka i omrazuju mu grijeh (kolikogod mu to bilo teško...).

»Kad bih mogao biti u redovničkoj zajednici, teret bi bio za devedeset po sto lakši; ovako letim sad ovamo, sad onamo, znojim se i povlačim po gradskim taljigama vrebajući lukavo na one, što na nas vrebaju. Na svakom uglu nam prijeti Damoklov mač, hapšenja i buhara... Ah, koliko bi rađe bio i u tamnici, samo da barem malo odahnem... Već sam slomljen. Najviše me izjeda i ništi ovo divljaštvo bez granica! Siromašni narod! Jadnici, vi zabacujete dobro svojih duša, da ugodite tijelu! — No ja ću ostati pod oružjem, doklegod ne odredi drukčije moj vrhovni Kapetan, jer ova ustrajnost nije moja vlastita snaga, nego — gratia Dei mecum — Milost Božja sa mnom.«

Apostolsko srce pati radi nehajnosti ljudi za spas duše. Dragi Bog ga tješi:

»Prije dva dana (24. stud. 1926.) proslavismo lijepi obred: obraćenje jedne protestantkinje. Po kanonskom pravu morala bi se odreći zabluda pred dvama svjedocima. Hoteći da poljepša i poveća svoju žrtvu, gospođa naredi, da se čin odricanja obavi javno prije sv. Pričesti. Svečanost je bila kod Dobroga Pastira, a prisustvovalo je više od 200 osoba...«

*

Poglavari su, kako se vidi iz pisama, pratili rad O. Proa. Znali su i to, da je policija u velikom traganju za apostolom. Stoga odrediše, da se povuče i od-

mara . . . Možemo si misliti, kako mu je bilo dosadno i mrsko, što mora skrštenih ruku da gleda gorostasnu borbu. Slušao je bez prigovora. Toliko je bio veseliji, kad se opet dokopao zlatne slobode!

»Da znate, s kakovim veseljem primih dopuštenje, da se izvučem iz zabiti, u koju me strpao preslavni gospodin Plutarko Calles . . . Istina, razborito je pomno se čuvati . . . no ja sam se gotovo ugušio u kavezu . . . Bez prestanka sam slušao jadikovke, da je zatvoren ovaj, prognan onaj, ubijen taj i taj . . . a ja u krletci! . . . Nisam mogao ni učiti, jer nije bilo ni jedne knjige. Sve je kipjelo u meni od čežnje, da se bacim u vatru i da obodrim vjerne borioce — s nadom u srcu, da ću i sam dijeliti njihovu sudbinu. No nije za guske sijeno, ni za majmune med . . . Strpljen, spašen; prikazao sam dragom Bogu barem svoje želje na oltaru poslušnosti.«

*

Znamo, kako je proslavio blagdan Krista Kralja godine 1926. Pismo nam od 30. listopada 1927. pokazuje, koliko je radio, da s još većim uspjehom proživi posljednji put na zemlji ovaj blagdan. Bilo je to gotovo mjesec dana prije smrti. Najprije govori o danima prije svečanosti:

»Već u 5 sati jutrom nestrpljivo i bučno čekalo me na ispovijed jedno tridesetak zamazanih i poderanih sirotica, a 150 dječice natiskalo se u jednu sobu i strpljivo gledaju, kad će moje veličanstvo ostaviti ispovjedaonicu i stupiti k oltaru . . . Imao sam trodnevnicu na veliku utjehu svoje preblažene duše; propovijed iza evanđelja i zajedničku sv. Pričest; zatim tiskanje dobrih ljudi, da udijelim oproštenje grijeha njihovim pokojnima čak od pradjedova pa sve do buduće unučadi . . .

»Večerom je obično nešto i za muževe, ali . . . bez mise. Ne znam ni sam, kako je moglo izdržati mnoštvo radnika i odlične gospode u one tri osrednje i tamne sobe. Računam, da ih je bilo do dvije stotine — gladnih i žednih riječi Božje. Divio sam se;

da ih je toliko dolazilo usprkos pomnome nadzoru vlade. Revolucijonarci su bili dva koraka od nas i prijetili se narodu — pucnjavom . Poglavarstvo je valjda mislilo, da je isključeno, e bi jedan kec kao ja bio tako smion, da im pred nosom obavlja svečanu trodnevnicu uz krunicu i oduševljeno pjevanje — baš kao i u mirnim vremenima.

»Ja sam si sklepao, po svim pravilima mudroslovlja, jedan: i l i — i l i, da operem sve sumnje s nježne si savjesti: I l i će me za trodnevnice baciti u zatvor, i l i neće. Ako me ne turnu pod ključ, nastavit ću s pobožnosti u čast Kristu Kralju. Ako dopadnem buhare, nastavit ću trodnevnicu molitvama i pokoricama (mislim na životinjice!), i opet na slavu Krista Kralja. Dakle — trodnevnica se obavila na veliku žalost i očaj gospodina rogonje, koji konačno ipak i u svojem bijesu mora prignuti koljeno pred jedinim Kraljem neba i zemlje.

»Pod blistavim naslovom — konferencijâ — letao sam od Poncija do Pilata. — Izrekavši na početku nekoliko praskavih riječi — nastavih s jednostavnim govorom o smrti, sudu, grijehu i pokori.«

Imao je i slušatelja, koji su pohađali socijalistička sijela. Jednostavni ljudi, što se dadu zanijeti velikim riječima bez ikakvoga značenja. O. Pro ih predobio svojim uvodom — prvim munjevitim rečenicama:

»Iza predavanja proturaju se do mene tri cipelara s riječima: »Sve nam to, što rekoste, stoji ko cipela na mjeru.« Ove sjajne ocjene načiniše od mojih predavanja »diku i ponos ustavotvornoga mentaliteta nacije«! . . . Premda sam slabo razumio ovu »gromopucateljnu« izreku, ipak sam se s njima tako srdačno rukovao, da mi je ruka još tri sata mirisala po raznim obućarskim kremama (mastilima)!«

Konac lista govori nam nešto i o zdravlju:

»Zaboravio sam na sve liječničke propise, što me već tri godine progone kao prokletstva. Masna hrana za me je smrtni grijeh; međutim sam jeo glasovite kobasice uz pambasos, što se do sada nimalo

ne bune u želucu! To čudo čine moja vječita letanja, koja prave »diku i ponos ustavotvornoga mentaliteta nacije«; stoga ih mogu mirno još i umnožiti bez bojazni od ikoga i od ičega . . . Ah, moj bratiću, učini sve što možeš, da mi popuste malo uže, da se uzmognem slobodnije gibati po područjima dragoga Boga. Ne radi se o makar čemu, nego o »ustavotvornom mentalitetu nacije!«

*

O. Pro se ne boji tereta i napora, ali mu je teško u osami. Kako čezne u svojim poslovima za potporom svoje braće! . . .

»Kad ćemo već jednom imati barem pola sata, da malo čavrljamo o tisuću zgodica, što ih doživljavam u bučnome životu? Iskreno uzdišem za zatišjem naših redovničkih kuća, gdje vlada red i mir, gdje se tako lako ispunjavaju redoviti poslovi i dužnosti . . .

»Veoma se čudim gledajući izvanrednu pomoć i čudesne milosti, kojima nas obasiplje Bog usred vrtloga života i rada uz nebrojene pogibelji. Upravo me iznenađuje čuvstvo Njegove prijateljske prisutnosti, kad malodušnost kuša, da mi shrva dušu.«

Evo prvi put, što se izvinu ispod njegova pera riječ »malodušnost«. Bila je dakako kratka vijeka!...

Apostola napunja hrabrošću misao na konac boja, što se već bliža, da mu da nebo i Krista:

»Cupio dissolvi et esse cum Christo. — Želim umrijeti i biti s Kristom. Kako razumijem ovaj usklik, kojim sv. Pavao zaklinje Krista, neka ga makne s ovoga svijeta! Ali razumijem i zbilju Gospodinova odgovora: Milost ti moja dostaje, jer se krepost u slaboći usavršuje . . .«

Po ulicama — za dušama.

Smjelo srće O. Pro u pogibelj, da se savršenom opet vještinom iz nje izvuče. Policija ga neumorno traži. Neka nam sam priča, kako se gotovo cijelu godinu igra mačke i miša s redarima.

»Kako imam savršen izgled sveučilištarca, nitko živ ne sluti moje pravo zvanje. Danju i noću njuškam po svim uglovima, gdje bih mogao što dobro učiniti. Jedamput sa štapom u ruci, drugi put uz detektivskoga psa, što mi dadoše prijatelji, da budem sigurniji. Za promjenu mi služi i bratov bicikl, koji mi već pribavio ožiljak na lijevoj ruci i kvrgu na čelu . . . Naredba je osvanula, da me uhvate, ali . . . zapovijed ostala samo zapovijed! I to s jednostavnoga razloga, što se ja ne krijem, i što me traže, gdje me nema. Ja činim svoje na sunčanom — ili, kad ga nema, na električnom svijetlu, a oni opet svoje po mraku . . .«

Više puta je već sjedio u tmini, ali se uvijek opet izvukao. Jednom je pače pokazao tamničaru još svježe brazgotine svojih operacija, da ga gane na milosrđe. Ovaj ga zaista pusti odmah na slobodu. Za vrijeme revolucije sudac i tamničar jesu isto.

*

U prosincu 1926. pustiše katolici šest stotina zrakoplova, koji razasuše po cijelom Meksiku kišu tiskanica i letaka proti vjerskome progonstvu. U svom bjesnilu zapovjedi Calles da se svi krivci pohvataju. Toga dana bi i O. Pro zatvoren. Sam nam pripovijeda sve u potankosti:

»Bandala nam premetnuo cijelu kuću 4. prosinca, na sam dan, kad se digoše zrakoplovi. Ali bez uspjeha. Budući da su vojnici čekali pred kućom od podneva do večeri, i budući da sam bio ja jedini, koji se morao u to vrijeme, ili bolje nevrijeme, navratiti u stan, to sam ja jedini imao sreću i čast da posjetim

velebnu palaču (tamnicu) de Santiago Tlaltelolco!

»Ah, kakovih li uspomena! U sedam sati stupismo u zatvor između dva reda vojnika, nas sedam na broju. Poručnik nam u Santiagu pročita službeno uhapšenje i reče smijući se:

— A sutra ćemo imati misu! —

»Oho, jadniče, šapnuh si, ovaj put dobro njuše.

— Misu? upitasmo svi složno, misu? —

— Da, da, misu, odgovori poručnik, jer je jedan od vas svećenik. —

»Sve gore i gore, mislih u sebi. Svi se samo zgledasmo, da vidimo toga nesretnog svećenika, koji nas prati . . .

— Svećenik je neki Mihajlo Augustin — nastavi poručnik.

— Počekajder, povikah, ja sam glavom Mihajlo Augustin. Ali ima toliko vjerojatnosti, da ću sutra reći misu, kao što je ima, da ću noćas spavati na dušecima . . .

— A ovo? zlobno će poručnik naglašujući riječ Pro. —

— To je samo moje obiteljsko ime, a nipošto kratica od presbitero! (Španjolski svećenici pokraćuju iza potpisa riječ presbitero u pbro).

»Prenoćili smo pod vedrim nebom uz neprestano dosađivanje vojnika. Ogromni cementni krevet, t. j. dvorište, bio nam na raspolaganje. Visoki jastuci, t. j. zidovi, i debeli pokrivači satkani iz noćne svježine. Stiskali se jedan uz drugoga, jer je studen bila neobična. Molili smo krunicu, pjevali onako kroz zube sve što smo znali: i pobožno i svjetsko. Iza toga smo drijemali ne mareći za straže, što u nas pilje i bulje. Nijesam ja badava probdio duge satove u grenadskoj zvjezdarnici, da opažam visinu zvijezda i da pronađem — da se miču prepolako!!

»Sutradan nas htjedoše milostivo probuditi — kablovima studene vode. Kako nijesmo spavali, skočismo i poletismo pred prvom kapljicom uz smijeh i zvižduk vojnika.

»Sva nam je imovina iznosila tri pijastra i deset krajcara, što je uostalom bilo dosta za jedan lonac vrela čaja od narančinoga lista — bez šećera. Pili

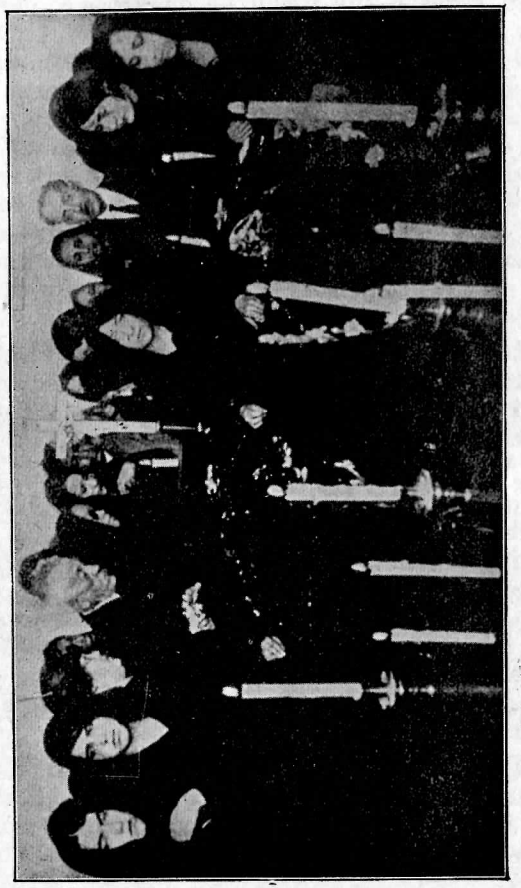

O. Pro i njegov brat Humbert na mrtvačkom odru. Kraj lijesa na desno otac, među lijesovima sestra.

smo ga ko nektar, jer nas je mraz načinio pravim komadima leda.

»U podne sam već pobjegao iz stupice, a drugovi mi nađoše više gostoljubivosti te smjedoše ostati u

palači sve do sutrašnjega dana. Dva puta sam bio na preslušavanju. Što sam rekao? Ne znam ni sam. Samo to znam, da je sve skupa bila — komedija, da sam vukao pošteno za nos ovu dičnu gospodu i da sam im skresao svu istinu — onako sve na bedasti način.

»Ipak se čudim, kad stvar dobro promislim, da me nijesu strijeljali za jednu riječ. Na upit, što mi staviše na svršetku istrage:

— Jeste li pripravni da platite globu, jer je gospodin Calles vrlo zlovoljan radi zrakoplova?

— O ne, gospodine, odgovorih, i to s dva razloga. Prvo, jer nemam ni prebijene pare, a drugo, i kad bih štogog imao, ne bih si htio ni pod živu glavu naprtiti na savjest prigovor, da sam i jednim filirom iz svojega džepa potpomagao sadašnju vladu.

»Iza ove lakrdije morao sam napustiti veliki dio poslova. Ipak sam pripravio za Božić šesnaest utočišta i zavod Dobroga Pastira poukama, blagoslovima i zajedničkom pričesti.

»To je bilo moje posljednje javno djelo, jer već 29. provali u kuću četa vojnika, da pohvata svu moju rodbinu. Uzalud se junački isprsih, uzalud sam ih zaklinjao mekanim riječima, uzalud sam se pozivao na ugledne osobe. Njihovo se srce smekša i slomi tek pred pedeset pijastera! Ipak smo morali — otac, dva brata i ja — napustiti kuću i tražiti zaklonište kod rođaka i prijatelja, kod kojih stanujemo sve do današnjega dana. Imovinu smo otprtili iz kuće — na leđima!

»Tisuću je izdanja izišlo o ovoj zgodi. Konačno prevlada mišljenje, da sam ja začetnik letaka i pobune, i da su moja braća odgovorna za zrakoplove. Jedno i drugo jest krivo.« (19. veljače 1927.)

*

Ovaj udarac strpa O. Proa opet u zabit. Po zapovijedi poglavara nije se smio ni maknuti iz kuće. Čujmo, što piše O. provincijalu:

»Zatvoren sam u sobici, iz koje vidim samo komadić susjedova dvorišta. Dane i dane čučim i prevrćem knjige i papire pripravljajući se na pola na ispit... Poslušnost je bolja od žrtve paljenice, stoga se ni ne mičem...

»... međutim su ljudi baš sada potrebiti duhovne pomoći. Svaki dan slušam, kako mnogi i mnogi umiru bez sakramenata. Nema više svećenika, koji srčano idu u pogibelj. Jedni iz poslušnosti, a drugi iz straha ostaju na sigurnome. Kad bih ja kao i prije za opće dobro pridodao svoju malenkost kao zrnce pijeska, to bi značilo — ispostaviti se; no ako se to ne čini presmjelo, nego razborito i umjereno... Između drskosti i straha imamo, Bogu hvala, zlatnu sredinu; između prevelike odvažnosti i pretjeranoga straha imamo još i srednji, pravi put... Bojite se za moj život! Ali, molim Vas, što je moj život? Zar ga ne bi značilo spasiti, ako ga izgubim za braću?... Istina, ne valja se nerazborito bacati u ponor... Ali Lojolini sinovi!... (19. velj. 1927.)

Premda htjedoše poglavari da budu izvanredno oprezni, ne mogoše ipak odoljeti vatrenoj duši. O. Pro dočepa se tako opet valovlja.

*

»Dijelio sam u 6 sati sv. pričest u jednom euharistijskome središtu, kad uleti u sobu služavka vičući: Tecnicos, tecnicos! (Mi bismo rekli: policija!) Prisutnima se samo osulo smrtno bljedilo po licima. — Budite mirni, rekoh im; sakrijte vela, raštrkajte se po sobi i ne pravite buke. —

»Taj dan sam imao kapu i pepeljasto odijelo, koje je uporabom već dobrano potamnjelo. Bezbrižno izvadim cigaretu i nataknem je na veliki smotnik, a Presveto sakrijem na grudi i mirno čekam na provalnike.

— Ovdje se obavlja javno bogoštovlje — započeše redari.

— Ajde ne divani, otpovrnem.

— Jest, gospodine, ovdje se vrši služba Božja.

— Ma nemojte poštenoga čovjeka vući za nos...

— Vidjeli smo svećenika, gdje unilazi u ovu kuću. —

— Ah, što kažete, šaljivdžije? Svećenika? Ajde da se kladimo o pola čaše rakije, da ovdje nema župnika! —

— Imamo zapovijed, da napravimo premetačinu. Slijedite nas! —

— Oho, samo bi još trebalo, da letim za vama ko cucak. Koji vam je deran to naložio? Ime na sunce... Kad baš hoćete, premećite sami! I kad nađete »popa«, javite mi, da dođem na misu. —

»Ipak sam ih pratio, da zapriječim veće zlo. Pred svakim vratima moradoh reći, što je iza njih; a kako sam i sam prvi put u kući, to sam proricao i pravo i krivo. Rekao sam: to je spavaonica, a kad tamo, to pisarna. To je radionica, a kad otvorismo — to umivaonica!...

»Svećenika ne nađosmo. Prevareni tecnicos stave se pred kućni ulaz, da budemo sigurniji; a ja se oprostih rekavši, da bih vrlo rado ostao s njima do konca, sve dok se ne nađe bezobrazni pop, koji se usuđuje prkositi glasovitoj budnosti tako dične policije — kad ne bih morao ići svojoj prijateljici...

»Kad sam podijelio poplašenim vjernicima svetu pričest, izađoh mirno pokraj naših pametnih tecnicosa, koji su još dugo čuvali kućna vrata. Ne znam ni sam kako, ali »pop« se nije nikako pojavio!«

*

»Drugi put se uputih k jednoj kući, da reknem sv. Misu. Nevolja htjela, da se baš pred kuću stavila dva redara na stražu.

»Ovaj put imaš keca, rekoh si. Ući znači skočiti u vreću; podbrusiti pete jest kukavičluk; ostaviti svoje ovce na cjedilu jest još i prevelika sramota.

»Uozbiljim se i hladokrvno stupim pred oružnike. Napravim se važnim; izvadim bilježnicu, da upišem kućni broj; otvorim prsluk, kao da im hoću po-

kazati tajnu policijsku značku, pa ću im onda ko majstor u poslu:

— Aha, ovdje imamo debeloga macana u džaku!

»Oni me vojnički pozdrave napravivši mi široki prolaz, uvjereni dakako, da sam detektiv. Veselo pohrlih preko stepenica, misleći: Sada je zaista macan u džepu!...

»Mise nijesam ipak rekao, jer su ljudi poblijedili od straha, kad me opaziše. Silom me htjedoše strpati u ormar.

— Ljudi moji, mi smo sigurni, da ne bismo mogli biti sigurniji. Dva nas redara čuvaju! —

»No sve badava. Oni me mole i zaklinju, da idem na krov i da se spasim. Što ću? — Skupim misno ruho u svežanj te odem od kuda sam i došao — uz dva bučna vojnička pozdrava.

*

Evo i druge zgode, koja malo da nije postala nezgodom:

»Prve sam večeri duhovnih vježbi ostavio vlastine činovnike oko 9 sati i 30 minuta. Kako sam pošteno vikao, bio sam crven ko patlidžan.

»Na prvome uglu odmjeriše me od glave do pete dva sumnjiva lica — pa za mnom.

»Pazi, dečko, ovaj put na svoju ludu glavu! U misli, da dva puta daje, ko prvi daje, približim se nepoznatim znancima i zamolim ih jednu šibicu.

— Imate ih dosta u dućanu — okosi se uhoda.

»Ja nastavim put, a oni za mnom. Je li to samo slučajno? Skrenem na desno, pa na lijevo — a oni baš ko i ja.

— Bako moja, bakice!... Da mi je moj motor pri ruci!...

»Konačno skočim u auto, a oni u drugi. Vozač je srećom bio moj znanac, te me slušao kao dijete.

— Slušajder, momče! Malo lakše pri uglu; ja ću skočiti, a ti vozi, kao da nije ništa bilo...

»Turim kapu u džep, raskopčam prsluk, da se dobro vidi bijela košulja i — skočim.

»Nekoliko me snažnih skokova baci u nježni zagrljaj jednoga stabla. Čas kašnje projuri i auto mojih prijatelja i pošteno me pogladi blatobranom. Oni su me vidjeli, ali nijesu ni pomislili, da sam im ja lovina.

»Okrenuh na drugu stranu. Nije mi bilo baš najbolje. Budući da nemam krila, moj let i udarac imadahu i odviše posljedica. Nije bilo ipak druge, nego da odvažno pobjegnem . . .

*

Često se O. Pro igra i s onima, koji baš dolaze, da ga uhvate. Tako nadođu jednom k njemu dva čovjeka, čvrsto uvjereni, da imaju liju u stupici. O. Pro pohrli im u susret, govori im tako odvažno i otvoreno i tako se srdačno s njima zabavlja, da ovi počinju kolebati . . . Da okruni lakrdiju, pozove ih u gostionicu na malu užinu, gdje iskapi jednu čašu u njihovo zdravlje.

Kadikad se upravo nevjerojatnom vještinom izvukao iz škripca.

Dva ga stražara već progone ulicom. Kod prvoga zaokretaja brzo zađe na drugi put i spazi poznatu gospođu, katolikinju. Jedan samo mig — i gospođa shvati cijeli položaj. Skupa se polaganim koracima upute dalje kao dvoje zaljubljenih . . . Iza nekoliko časova stigne i policija. Kakovo iznenađenje! Svećeniku ni glasa ni traga, nego samo ovo dvoje sretnih, što se bezbrižno šetaju i čavrljaju . . .

*

Sve se ovo zbiva koncem godine 1926. O. Pro tako sretno izmače svakoj pogibelji, da se stao već bojati za svoju krunu!

»Koji put me spopadne želja da vičem pred uhodama: Znajte, gospodo, da sam ja promicatelj vjerskih predavanja; da ja poučajem mladost, kako će govoriti i raditi; da vam ja pred nosom ispovijedam i pričešćujem. Zašto me dakle ne uhvatite barem za petnaestak dana? . . .

»Nije za magarce zob . . .

»Molite Boga, dragi prijatelji, da mi se ispuni

najdraži san! Obećao sam najžalosnijim svecima, da ću im u nebu do mile volje plesati — jarabe tepatio (meksički ples da pukneš od smijeha), ako me uhvate još do konca ovoga mjeseca.«

Ovaj list je pisan 13. studenoga 1926. Policija će ga tražiti još više od godine dana, premda se on ni najmanje ne sakriva, nego izmišlja hiljadu načina, kako će rasturiti što više letaka za obranu vjere.

U to su vrijeme natiskali silu ceduljica u obliku poštanskih maraka i lijepili ih, gdje je bilo samo mjesta! Čak i na Callesov auto!

O. Prou se prohtjedne da pravi bunu u tramvaju. Kradom si nalijepi na leđa cijelu vrstu ceduljica te se ozbiljno i nevino — kao nasamaren — šeće od jednoga kraja kola do drugoga, da mu svi uzmognu dobro vidjeti slavna leđa . . .

Proljeće 1927. udahne Callesu još strastveniju želju za Proom:

»Preslavni se čudaci u vladi žderu od jada, što je Liga izdala vrijednosne karte, što imaju da podignu ljubav i javno dobro. Čisti prihod će služiti za . . . mnogo stvari. Kako su ove karte već puno dobra načinile, to dična gospoda od ljutine s vragom plešu. (Ako uhvate ovo nevino pismo, objesit će me kao ništa!)«

Trebalo se dobro čuvati, jer su premetačine bile na dnevnom redu i prelazile već u običaj, osobito u stanu O. Proa.

»Ovdje vam se igra na kocke t. j. šalju se kršćani u nebo za jedan — d a, ili — n e! Blago onome, koji im dopadne šaka, jer je tome zapečaćeno . . . Kod nas su svi o tom tako uvjereni, da nitko od dragih rođaka pri izlazu iz kuće ne kaže »do vidova«, nego »ispovijedam se . . .« . . . Ako se tko ne vrati kući do 11 sati u noći, onda znamo, da je služio za nišan podlim vladinim kuglama. Izljubili smo se, izgrlili i oprostili se — sve do jozafatske doline.

»Oporuke nažalost ne mogosmo napraviti, jer su nam srećom ukrali i posljednje dvije slamnjače i kokošinjac.

»Mjesto suza u kući je svaki kutić pun bučnoga smijeha, jer nam se eto približuje nenadana sreća, da pođemo za svetu stvar u nebeske odaje!

»Što ne bih sve dao, da dođete jedan dan k nama u posjete! Živimo sami uz najnužnije za život. Sedam nas je, a imamo sve u svemu pet stolica, četiri tanjura, četiri noža, osam kreveta, tri strunjače i jednu metlu... Sve nam je ovo posuđeno, ili bolje poklonjeno; gotovo je sigurno, da ni mi, ni naši nasljednici neće ništa vratiti.

»Tri puta su nas gadno opljačkali; nijesu nam ostavili ni pljuvačnice... Neka im bude; na putu se u nebo ne pljuje...

»A knjige? — pitate me. Pjevaj, braco, requiem! Ne znam, koji se lopov usrećio Vašim Peschom (poznati bogoslovski priručnik), ali Vam svečano obećajem, da ću Vam ga vratiti u nebu, gdje nema kradljivca, koji ne vraća...

»Posljednje vrijeme ne lomim koplja s policijom, osim što sam se svađao s jednim pričuvnikom. On mi se kleo trinaestoricom američkih petrolejskih kraljeva, da ću odjuriti u zatvor, a ja se kleo samom Muhamedovom bradom, da ću ostati, gdje jesam.

»Toliko me dražio i zadirkivao, da sam već izgubio strpljivost. Konačno mu odbrusih:

— Ajde, ajde, ne budi đornut! Ako me zatvoriš, tko će ti ispovjediti majku?...

— Ah, oprostite, Oče; Vi vidite i sami, u kakovim smo ružnim vremenima. Idite odavle što vas samo noge nose. —

— Šta? Da odem? — Jok! Ja ću ostati, a ti ćeš prestati s premetačinom i otići. Idi i reci mami, da ću je večeras ispovjediti, a sutra pričestiti. Gledat ću, da se i ti pomiriš s Bogom...

»Sutradan je moj prijan prisustvovao pričesti svoje majke. Nadam se, da ću unijeti dragoga Boga i u njegovu dušu...« (25. svibnja 1927.)

„Gdje sam naučio ljubiti duše?“

Ljubav prema dušama značajkom je duhovnog života O. Proa. Na dan je ređenja molio Isusa, da ga upotrebi za duše. »Tko hoće da koristi dušama, mora ih strastveno ljubiti...« Ova se ljubav svakim danom sve više širi u njegovu srcu, da postane gorostasnom te završi vrhuncem ljubavi — smrću iz ljubavi.

»I život bih svoj dao, samo da mogu privesti duše k Bogu.«

Na duše misli, dušama pjeva pjesme, dušama žrtvuje svaki svoj svećenički dašak.

Veliko ga čuvstvo poštovanja obuzima, kad se približi velikodušnim srcima, što mu se povjeravaju. Ovaj apostol, kojega »pijanice tiču, kojemu Mate namiguju i kojega svaka ništarija smatra pouzdanim prijateljem«, vodi izabrane i teško kušane duše. Za njih je vođa nježan ko meka majčina ruka. Kao dobri poznavalac ljudi ne nameće uvijek jedno te isto pravilo, a još manje svoju vlastitu volju. On proučava duše i bez nasilja unapređuje rad milosti. »Bog — Bog sam je Učitelj duša!«

Ispitivanjem si razjašnjuje srce, no prestaje kod prvoga znaka nećkanja ili neugodnosti i ne vraća se više na stvar, nego se samo obraća dragome Bogu moleći ga za povjerene duše, koje naziva »sestricama«.

Jedne se večeri vratio kući vrlo kasno; utučen od silnoga ispovijedanja, a k tome nije svršio brevira. U taj čas se sjeti jedne duše u teškim kušnjama; odmah klekne i izmoli propisane molitve, prikazavši umor za tu dušu.

Ljubav je nesebična. — Svaki znak poštovanja prema svojoj osobi odlučno odbacuje:

»Spreman sam da dadem život za duše, ali za sebe neću ništa . . . od nikoga ništa. Jedina mi je želja, da ih vodim k Bogu. Kad bih i htio zadržati štogod za se, bio bih bezobraznik i lupež, a ne svećenik.«

*

Tajnu nam svoje ljubavi otkriva apostol vapeći pred slikom presvetoga Srca:

»Križ, križ, križ Gospodina našega Isusa Krista! On znači za nas: ljubav, žarku ljubav, nepokolebivu ljubav, ljubav do ludila! Proučavajmo ovu dragocjenu knjigu! Naše srce naći će u njoj vrijedan predmet svoje ljubavi. Kad se naše duše približe k Srcu Isusovu, njihova se ljubav ni ne trne ni ne slabi. Naprotiv, ona se pročišćuje, postaje nebeska i prelijeva se u srca naših dragih i milih čista, nesebična i žarka kao Božja ljubav, koja našu užiže i potpiruje. Kad našim srcem struji sok božanskoga Križa, nema više bojazni od stramputica. Ja to znam iz vlastitog iskustva . . .«

I čistoću nakane on nježno naglašuje kod te apostolske ljubavi:

»Kroz otvoreni se bok Isusov vidi ono Srce, koje izgara u ljubavi prema vama, prema meni i prema svima ljudima . . . To je Srce trnjem okrunjeno, a nad njim blista križ. Ova sveta vatra mora zahvatiti i naše srce, koje će se ražareno saopćiti svim dušama; ali okruženo trnjem, da nas sačuva od sićušnoga koristoljublja i kukavne sebičnosti; koje će svladano križem zagrliti i obujmiti sve, što nas okružuje, ali ne dajući svoje revnosti nikome na poseban način.«

»Znate li, piše on drugi put, gdje sam stekao ovo iskustvo? — U Srcu Isusovu.«

Nekoliko dana prije smrti opet se osvrće na ovo Vrelo, što snabdjeva njegovu gorljivost:

»Zar nije naš život dan u dan sve mučniji, sve tegotniji i trnovitiji? Hiljadu puta neka je blagoslovljen Onaj, koji tako hoće! Iako je život teži, to se i ljubav učvršćuje. Jedino ona ljubav može nositi križ našega Gospodina, koja ima svoje korijenje u trpljenju. Ljubav je to, koja ne traži sebe, koja ni ne misli

na sebe, nego samo žeđa da ljubi i da trpi za sve, što ju okružuje. Ova neugasiva žeđa čisti i oplemenjuje dušu; a ne može je ugasiti ni neuspjeh ni prezir.«

Lijepo svršava ovu pouku:

»Vjerujem, Gospodine, ali pomozi slaboći moje vjere! Ja Te ljubim, presveto Srce, no rasplamti još moju ljubav! Srce Isusovo, ufam se u Te, no usavrši moje ufanje! Srce Isusovo, poklanjam Ti svoje srce, no Ti ga sakrij duboko u svoje, da se nikada od Tebe ne odijeli! Srce Isusovo, sasvim sam Tvoj, ali budno pazi na moje obećanje, da ga izvršim sve do najsavršenije žrtve — života.«

Čudo je milosti, što O. Pro osjeća prisutnost Božju usred neprestanih poslova i rastresenosti.

»Ah, to je vrlo jednostavno! Ja se silim, da činim sve, što činim, u prisutnosti mog božanskoga Oca.«

Kad bi mu ostao koji čas od apostolskoga rada, on se odmah moli. Primjer mu tada bolje propovijeda, nego najljepše riječi:

»Kad bi sumnjao o prisutnosti Isusovoj u oltaru, reče jedan njegov pokornik, odmah bi mi se sve sumnje raspršile na pogled O. Proa, kako se moli pred Presvetim.«

Sjedinjenje s Bogom njemu je — čežnja za Bogom. On čezne za njim ko »ranjeni jelen za izvorom bistre vode«, ko »siroče za majčinskim zagrljajem«, ko »golubica za toplim gnijezdom« i ko »mrtvi za jednom molitvicom . . . «.

»Vojnik želi da padne u boju, govori O. Pro, a mornar si izabire valove za počinak. Ja hoću da umrem na presvetome Srcu . . . !«

* * *

»Gdje sam naučio ljubiti duše? . . . «

I prečisto Srce Marijino druga mu je apostolska škola. Dosada smo malo rekli o velikoj pobožnosti O. Proa prema nebeskoj Majci, premda mu je to drugi izvor ljubavi prema dušama.

Svjedoci se još živo sjećaju njegovih srdačnih riječi o Mariji:

»Ništa nije tako krasno kao strašne borbe, poznate samo Bogu i duši, borbe za lijepu krepost čistoće, koje savršeno glade dušu . . . Ja ih se ne bojim, jer je prečista Djevica moja dobra Majčica!« —

»Davno, davno mi je već dopustila sveta Marija, da joj poklonim kakav darak u njezinome mjesecu. Premda mi je to već običaj, nastojim ipak, da joj darujem uvijek nešto nježno, nada sve lijepo . . . Ali si ne razbijam puno glave tražeći, što bih joj mogao dati, nego molim samo Prečistu, a ona mi sama — ko dobra mamica — stavlja u ruke poklon, što ću ga njoj prikazati.«

Španjolskome Ocu, koji mu pribavio putni trošak za Lurdes, zahvaljuje veseljak na svoj način. Ljuti se i kara dobročinca radi okrutnosti. Što? Jadnoga i bolesnoga Meksikanca prisiliti, da se cijelu noć drnda u željeznici! O. Pro osvetit će mu se pred lurdskom Djevicom:

»Platit ćete Vi to meni! Tužit ću Vas Gospi, da ste raspikuća i fukara, kad zlostavljate nevinoga Meksikanca. Zahtijevat ću, da Vas bace u tamnicu, iz koje nećete nikada izaći. I opet Vam kažem, da ću uvijek ovako govoriti našoj Gospi lurdskoj: Ti znaš, Mamice, da jako volim onoga čovjeka N. Molim Te srdačno i žarko, da ga usprkos svih njegovih lopovština dovedeš u sredinu tamnice božanskoga Srca, gdje bukti plamen i cvate križ, gdje će biti zaklonjen i siguran . . . Osobito ga sada, Majko, zatvori duboko u presvetu ranu na grudima Isusovim, sada, kad postaje svećenikom . . .«

Rijetki su petki, kad se O. Pro ne šali; njegovi se listovi smiju i najozbiljnijim stvarima. Ovaj put završuje ozbiljno — znak, da je ganut do u dubinu duše:

»Osjećaji iz Lourdesa ne daju se opisati. Taj je dan bio jedan od najljepših, što sam ih ikad proživio. To imam da zahvalim Vama . . . U 9 sati rekao sam sv. misu, a zatim klečao cijeli sat pred spiljom. Plakao sam ko dijete. Hvala, hvala Vam . . . Neka Vam Gospodin uzvrati svojim blagoslovom. (7. svibnja 1926.)

Ovo nekoliko riječi u brzini je nabacio na kartu, što je samo skica dugoga lista iz Pariza:

»Dragi moj oče u Isusu!

»Sada mogu zaista reći sa Simeonom: Nunc dimittis . . . Sada mogu poći na drugi svijet; no ne na onaj, što ga naši predi zvaše Indijom, nego na pravi drugi svijet — u nebo.

»Ne niječem da sam obavio neuspjeli posao, kad sam sada tako slab i za ništa — ko ja. Što više, priznajem, da sam načinio blezgariju, što sam dvije noći sproveo u vlaku bez sna i hrane. Ali jedne druge stvari neću ni pod živu glavu nijekati: jučer sam proživio svoj najsretniji dan.

»Prispio sam u Lourdes u 8 sati 45 minuta. Odmah me naša Majka majčinski primila: na ulici sretoh biskupova tajnika, koji mi smjesta dopusti da reknem sv. Misu. U bazilici je bila posljednja Misa pri svršetku. Započeh u 9 sati, a oduljio sam više nego obično, jer je memento bio podugačak . . .

»Zatim se uputih k spilji . . . To Vam je komadić neba, koji je poplavio moju dušu neizrecivom srećom, slatkom utjehom i nebeskom radosti . . . Kako se sve to žarko ćuti — ali gotovo nikako ne izražava! Siromašni Pro nije ništa vidio, ništa čuo, ništa primijetio, premda je oko njega bilo na tisuće hodočasnika. — Ipak! ipak sam vidio, kad sam podigao oči k dobroj Majci, kod nogu Gospinih jednu bolesnicu u kolicima. Molila je raširenih ruku krunicu. Pogled na nju sasvim me trgne u visine. Kakova vjera i kakovo pouzdanje! Moje se srce raspali i uzleti u pouzdani razgovor s našom presvetom Majkom, koja me — bez moje pomoći — ponese u do sada nepoznate mi visine. Kako sam mogao tako dugo klečati, ja, kojemu je pet minuta već previše? — Ne znam. Ne pitajte me, što sam radio i što sam govorio, jer ne znam ništa! Jučer nijesam bio nevoljnik, kakav sam inače! . . .

»Jedan mi se svećenik približi i reče: Ako ostanete još ovdje, onesvijestit ćete se. Savjetovao bih

Vam, da odete u piscine, gdje ima hladovine. — Zašto mi je to rekao? Kako sam izgledao i kako sam se držao? — Ni to ne znam. Samo to znam, da sam bio kraj Majčinih nogu i da sam duboko, duboko osjećao njezinu svetu prisutnost i njezino djelovanje. Kraj piscina sam vidio stotine jadnih bolesnika, što vapiju za zdravljem. Neki je Kapucin propovijedao iza svake desetke krunice. Radio sam kao i drugi: pjevao sam, molio se, ljubio zemlju. Zazivao sam prečistu Djevicu . . .

»U 4 sata i 50 minuta opet sam sjedio u pariškome vlaku. Bio sam dakle u Lourdesu . . . Nijesam posjetio Kalvarije, nijesam vidio Gave, a ne bih znao reći ni kakova je ni što ima u sebi bazilika. A ipak je istina, da sam bio u Lourdesu! Ići u Lourdes znači za mene — vidjeti nebesku Majku, s njome se razgovarati i moliti. Ja sam je zaista vidio, zaista sam joj govorio i molio se.

»Prekomorsko putovanje neće biti prenaporno, kao što sam se bojao; blažena Gospa mi je to rekla...

»Ah, Oče N., moja slaba narav opire se povratku u Meksiko; bez zdravlja i bez ispita idem da vidim siromašnu domaju, koju ništi paklena sila i koja je bez mame, svete moje mame, kojoj dugujem i život i sve ostalo i koje smrt još uvijek gorko oplakujem usprkos potpunoga predanja u volju Božju. No lurdska me Djevica ohrabrila . . .«

*

Nadčovječno junaštvo O. Proa pred smrtonosnim tanetima nije palo odjednom s neba. Mi znamo sada vrela, iz kojih on već odavno crpe svoju snagu: pouzdano prijateljstvo s Isusom i nježna pobožnost prema Gospi.

Kako se visoko uspeo tim putem u ljubavi prema Bogu i dušama, možemo vidjeti iz molitvice, što se diže iz njegova srca i leti k prečistoj Djevici:

I. H. S.

»Daj mi, Majčice, da živim uz Tebe u Tvojoj žalosnoj osami i dubokoj boli; daj da oćutim bolni plač Tvojih očiju i osamljenost Tvoga Srca!

»Ne želim na putu života betlehemsku ushićenost, ni klanjanje božanskom Djetešcu u mekom Tvojem naručju. Neću radosti čedne Tvoje nazaretske kućice s milom Isusovom prisutnošću, ni korova anđela slavnoga krunisanja Tvoga . . .

»Ja hoću u svome životu ruglo Kalvarije. Ja hoću dugu smrtnu bol Tvoga Sina, prezir, ljagu i sramotu križa! Samo to hoću, prežalosna Djevice, da stojim uz Tebe, da jačam duh svoj Tvojim suzama, da dovršim svoju žrtvu mučeništvom, da sačuvam svoje srce Tvojom osamljenošću i da ljubim mojega i Tvojega Boga do uništenja svojega bića.«

Pred nabijenim Callesovim puškama.

O. Pro je želio mučeničku smrt i govorio, da će sigurno umrijeti, jer da za spas Meksika treba puno svećeničke krvi . . .

Jednoga jutra u mjesecu studenom molio redovnice, kojima je govorio misu, neka se mole, da se Gospodin udostoji uzeti njegov život za spas domovine. — Iza mise susretne poglavaricu i reče joj: »Osjetio sam, da je molitva moja uslišena i žrtva primljena . . .«

Kako je vatreno čekao, kad će kucnuti sretni čas! . . .

*

Calles je vrebao na svaku zgodu. Ko naručen došao mu je 13. studenoga napadaj na generala Obregona. Čim se general vratio u Meksiko, odmah se uputi na igre s bikovima; na putu očeše se jedan auto o njegov; bila su u njemu četiri naoružana mladića; jedan hitro baci bombu prema Obregonu, a ostali pucaju; generalovi časnici odgovaraju oružjem i ranjavaju jednoga napadača u bijegu. Sada se zna, tko su ti mladići; zna se i to, da O. Pro i njegov brat Humberto nijesu ni znali za urotu!

Uostalom — prva tri dana nitko nije ni pomislio na O. Proa.

Sedamnaestoga studenoga pred mrak uhvati policija iznenada gospođu J. Montes de Oca i odvede u zatvor. Prijatelji je htjedoše svakako spasiti. Toliko su govorili, dok nijesu — nesrećom ili proračunano — izdali skrovište braće Pro.

Callesove sluge klicale od veselja. Sada će konačno imati liju, koja im već godinu dana vješto izmiče! Iste se noći ugovori, da će ranim jutrom Basail sa nekoliko vojnika iznenaditi »krivce«.

Braća Pro nijesu ništa slutila, jer su još pred par dana promijenili stan. U 4 sata ujutro silom se otvore vrata, iza kojih sijaju napereni revolveri i odzvanja glas: »Da se nijeste ni maknuli!«

Humberto shvati, da je ovaj put ozbiljno te reče bratu svećeniku:

— Htio bih se ispovjediti. —

— Zabranjujem — viče Basail.

— Samo se ti deri — odgovori Otac i odvede brata u kut, da mu dadne odrešenje. Iza toga dođe Roberto na red; a vojnici nestrpljivo čekaju držeći čvrsto oružje, jer se boje pomoći i otpora.

Poslao ih po žrtve junačina po imenu Cruz. To vam je general, koji nikada nije vidio neprijatelja! Prijatelj i sluga Callesov! Jedini on poznaje predsjednikovu nakanu, po kojoj će on jedini biti i svjedokom i tužiteljem i sucem i krvnikom.

Vojnici dovedu braću u tamnicu dosta rano; Cruz je još spavao.

Da ih iznenade, odvedu ih odmah do bombom smrskana auta:

— Eto što ste napravili! —

— Vidite, vi bolje znate od nas, što smo učinili i što nismo učinili! — odgovori mirno Humberto.

Cruz ne izdaje zapovijedi. Iza 4 sata jalova čekanja odvedu ih u ćeliju. Humberto sa gospođom de Oca, a Roberto i Otac zajedno.

Tri dana ništa se ne čuje . . .

Prve novosti za javnost izdaje Cruz 21. studenoga, kojima tvrdi, da su članovi Lige za obranu vjere skrivili napadaj na Obregona i da se u kući, što ju iznajmiše gospođa J. Montes de Oca i Humberto za sastanke katolika, našla sva sila gradiva za pravljenje bombi. Auto bi ubojica morao po njemu biti već više dana prije događaja u dvorištu iste kuće . . .

22. studenoga navraća se Cruz sa nekoliko novinara u tamnicu. Izvjestitelju Excelsiora izjavi O. Pro:

»Zahvalan sam na pažnji onima, koji me ovamo strpaše. Zavjera proti Obregona posve mi je nepo-

znata. Ja sam ljubitelj reda. Ja sam miran i nadam se, da će konačno zasjati istina! Ja ne govorim dvolično. Ja niječem posve i posvema, da sam i najmanje sudjelovao kod ovoga zločina.«

*

Obregon nije znao, tko je zapravo spleo urotu. Sumnjao je najprije na Gomezove pristaše i na Gerrana; brzo mu svane, da bi to mogao sve načiniti i sam Calles s Moronesom. Htio je da bude na čistu. Stoga zahtijeva strogu istragu... Odvjetnik Orci, koji je za napadaja sjedio s generalom u autu, ode generalu Cruzu sa zahtjevom, da se započne s istragom. Tajnik Benito Guerra Leal primi odvjetnika, jer je Cruz bio odsutan. Orci mu razloži Obregonov zahtjev i zamoli službeni izvještaj.

— Ali ovdje nema optužbe; to je samo redarski iskaz — u čudu će Orci pročitavši pomno izvješće.

— Braća Pro nijesu nikako priznali svoje sudjelovanje u zavjeri. Do sada se protiv njih nije ama baš ništa dokazalo — odgovori Leal naglasujući svaki slog i pokazujući da zna, što kaže.

Tajnik obeća za sutradan raspravu...

*

Što su punih šest dana radili naši junaci u tamnici? Razgovarati se ne mogoše, osim malo znakovima. O. Pro je ipak propovijedao iz svoje krletke i pokazivao na nebo, što ih čeka. On zahvaljuje svojoj dobročiniteljici i obećaje, da će joj s neba naplatiti sve dobro, što mu je posljednjih mjeseci učinila. On daje i odrješenje grijeha katolicima, koji su u središnjoj sobi, prema kojoj gledaju kavezi naših utamničenika.

Nedjelja je pala na 20. studenoga. Vjernici je svečano proslave molitvom i duhovnim štivom. Svršetak je okrunilo pjevanje u zboru himne sv. Ignacija. Često bi Otac predmolio krunicu i zajedničke molitve prije počinka.

Svaki bi ih čas vukli na preslušavanja.

23. studenoga oglasi Cruz u jutarnjim novinama, da su zločinci predani sudu...

*

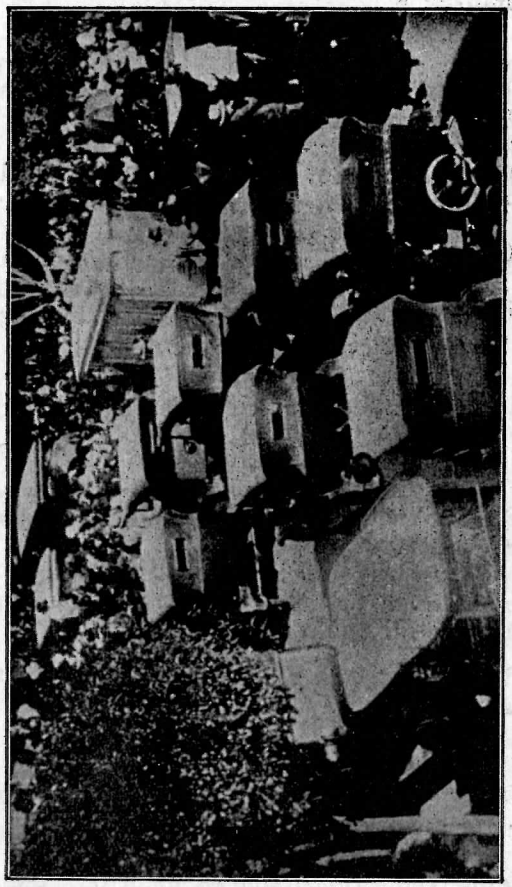

Sprovod o. Pro-a i njegovoga brata Humberta.

Oko osam sati već se živo i nestrpljivo tiskalo oko zatvora. Slikari i novinara — p r a v o o b a v i j e š t e n i — lete naokolo, da im ništa ne izmakne. Mnoštvo radoznaloga svijeta tiska se po obližnjim ulicama...

U isto se vrijeme pojave časnici pred ćelijom O. Proa:

— Mihajlo Pro! —

Otac, vičan da ga svaki čas zovu i ispituju, iziđe bez prsluka.

— Obucite se sasvim — vikne časnik. Roberto osjeti pri oblačenju svojega brata, kako ga uzrujano stišće ruka svećenikova. Bio je to srdačni: zbogom!...

Na putu zamoli O. Proa jedan vojnik, neka mu oprosti.

»Ne samo da vam opraštam, nego ću se i moliti za vas. Srdačno vam zahvaljujem za veliku ljubav, koju mi danas iskazujete.«

Jedna osoba piše nam iz Meksika, da je na stratištu bio i jedan svećenik, što ga je Cruz doveo iz tamnice, da mu pokažu, što čeka sve »buntovne popove«. Prema tome bi žrtve zadobile još na koncu svećeničko odrješenje.

Otac se postavi na označeno mjesto pred četu s naperenim puškama. Major ga Torres upita, ima li još koju želju.

— Jest, da se malo pomolim. —

Tada klekne, polako se prekrsti — i, bez sumnje, žrtvuje Bogu život — pobožno ljubeći svoje raspelo.

Zatim ustane, otkloni ponuđeni zavoj za oči i okrene se prema zastupnicima vlade i vojnicima, koji se samo čudili ovolikoj mirnoći:

»Bog mi je svjedokom, da sam nevin u stvari, s koje me krivite!«

Praveći nad mnoštvom veliki znak svetoga Križa svojim raspelom, reče:

»Neka vam se dobri Bog svima smiluje!«

Šireći ruke, u kojima je raspelo i ovijena krunica, opetuje riječi Spasitelja na umoru:

»Od svega srca opraštam svojim neprijateljima.«

Kad su drugi meksički mučenici umirali, čvrstim su glasom klicali ljubljeni zaziv:

»Živio Krist Kralj!«

O. Pro se sabere prije nego što će izreći ovu posvećenu riječ, a zatim tiho — ko svećenik kod pretvorbe — izusti lozinku, što je sveti Otac Pijo XI. dade kršćanskome svijetu:

»Živio Krist Kralj!«

Na dani znak zadrhta i jaukne zrak, a Otac pada raširenih ruku. Vojnik mu saspe naboj u glavu — tane samilosti. Bilo je 4 sata i 30 minuta.

*

Iza pet minuta izvedu Humberta, koji nije ni slutio, da ga čeka smrt. Pogled ga na bratovo tijelo za čas upravo okameni. Brzo se snađe i prolazeći dotakne nogom miloga pokojnika, da doticajem mučenika crpe potrebnu snagu . . .

*

Roberto je bio spreman da ih slijedi u smrt, kao što je išao za njima u apostolskom životu. Iz svoje sobice kroz prozorčić vidio je gdje mu se brat svećenik moli na stratištu, gdje širi ruke, gdje pada. Čuo je prasak i pucnjavu. Pratio je svojim pogledom i pad hrabroga člana Katoličke Meksičke Mladosti Velchisa i brata Humberta i maloga radnika Tírade. Sam je morao ostati još u muci, jer dragi Bog nije htio da prognani otac bude bez potpore pod stare dane.

*

Tjelesa budu odmah prenesena u vojničku bolnicu. Tu su rođaci istom saznali žalosnu novost.

Ana Marija dođe u tjeskobnoj slutnji oko 9 sati u ured generala Cruza s molbom, da vidi braću. Premda joj odbiše molbu, ona ostade plačući i jecajući, dok ne sazna cijelu istinu.

U bolnici se brzo pregledaju mrtvaci. O. Pro je imao, kao i brat mu, pet zrna u prsima.

Anu pripustiše, kad su tjelesa bila već u lijesovima.

Na koljenima i u gorkom plaču začuje očev glas:
— Gdje su mi sinovi? Hoću da ih vidim! —
On naredi, da se digne pokrov svećenikova lijesa i bez ijedne riječi poljubi svoje milo dijete u čelo. Rupcem obriše krv, što je još tekla po mučenikovu čelu. Zatim se približi Humbertu te i njega poljubi.

Ana se baci ocu u naručaj i zarida bujicom jecaja. On joj se nježno otme odlučno govoreći, ali nimalo oporo:
— Kćerko, nemamo razloga da plačemo! —
I odvezoše mučenike svojoj kući.

*

Novost se raznese u tili čas po cijelome gradu. Nitko nije vjerovao, da je O. Pro kriv, pa ni sam Cruz, ni Obregon, a najmanje Calles. Generalov je odvjetnik Orci i odviše dobro vidio napadače u autu, a da bi mogao misliti, da su krivci strijeljani . . .

Cruz je imao u rukama svećenika, kojega revnost bola nasilnike. Imao je apostola Katoličke Meksičke Mladosti i žestokoga širitelja Lige za obranu vjere. Time je smrtna osuda već izrečena . . .

Samo za javnost imao je da posluži atentat na generala Obregona.

Konačno i sam Cruz zabacuje ovu izliku, onaj Cruz, koji ju je i izmislio. E x c e l s i o r nam 23. studenoga daje pravi razlog osude:
»Vrhovno redarsko nadzorništvo nas obavijestilo, da su vojnici i stražari v e ć o d a v n o tražili svećenika Mihajla Augustina Proa. Tri puta se već mislilo, da ga imaju, ali im on vještački zameta trag.«
E l U n i v e r s a l donosi Cruzov izvještaj:
»Jalovi pokušaji, da uhvatimo O. Proa, padaju u ono vrijeme, kad je rad katoličkih društava bio najžešći. Htjeli smo ga imati, jer je o n j e d a n o d n a j v a t r e n i j i h p r o m i c a t e l j a.«

*

Cijela je pozadina brzo izbila na javu. Calles je 22. studenoga izdao generalu Cruzu smrtnu osudu

braće Pro. General je savjetovao, da se počeka i da se sačuva barem zakonita vanjština, našto otpovrne odlučno Calles:
»Ja neću sudskih natezanja — nego čin!«

*

Sjećamo se još, da je Obregonov odvjetnik zahtijevao raspravu, što mu je bilo i obećano za sutradan. Novine mu razjasniše bolje stvar, nego što bi sam mogao dokučiti.

»Kako se začudih, piše, kad mi stigla novost, da su kažnjenici već u lijesu! Odmah upitah Cruza na telefon, što se to tamo zbiva! Sjetio sam ga na jučerašnje obećanje i na prostotu i nepravdu postupka. Na sve ovo odgovori Cruz kratko i jezgrovito:
»Istina je, gospodine; ali ja sam već prije vašega dolaska u ured i usprkos Obregonovih želja dobio zapovijed, da učinim, što sam učinio!«

Callesov prijatelj Basail reče gospođi J. Montes de Oca:
»Liga za obranu vjere jest jedini razlog smrti siromašnoga O. Proa.«

Basail je znao sve misli i nakane predsjednikove.

*

Jedino je to istina, da je predsjednik Calles smaknuo O. Proa, jer je ovaj svećenik i odviše smetao mržnji na Crkvu. Naduti čovjek, uvjeren o svojoj svemoći, koji se proglasio ličnim neprijateljem Isusa Krista, nije trpio kao zapreku na putu ovoga ličnog Kristovog prijatelja! Njegove su ga sluge tražile već cijelu godinu! Kad ga jednom ulovio, nije ga pustio — i to bez rasprave, proti zakonima Republike.

Calles je protiv svoje volje bio oruđem u ruci Božjoj. On ima na čelu žig krvnika i sramotu ubojice, a Kristova djela nije uništio, kako je htio, nego je samo dao znak za veliko slavlje, što ga Bog pripravio vjernome sluzi.

Mučenici u slavlju.

Pobjedničko slavlje mučenikâ započelo odmah po smrti. Tjelesa u cvijeću; neprestano hodočašće; tisuće i tisuće duša molilo je i doticalo se lijesova pobožnim predmetima . . .

Neka gospođa dovede dijete od 10 godina i reče mu:

»Moje dijete, gledaj dobro ove mučenike. Dovela sam te, da ti se duboko usiječe u pamet i srce, što ovdje vidiš. Kad odrasteš, znat ćeš, kako se daje život za Krista! Znat ćeš umrijeti kao što su i oni umrli — nevini i s puno hrabrosti!«

Priprosta žena donese u naručaju sitno čedo. S Očeva lijesa uzme bijelu ružicu, stavi je na lice mučenikovo, a onda na usta djetetova. Na polasku poljube lijes kao svetinju.

Koliko i koliko dirljivih prizora! . . .

Koliko i koliko ganutljivih posjetilaca! . . .

Otac i kćerka dadoše svima najljepši primjer gorljive ljubavi i žive vjere. Suze su im tekle, ali im je lice sjalo od ponosa.

Otac je klečao pred svojim sinovima. Kad mu prijatelji kroz plač izrazuju svoje saučešće, on odgovora:

»Mihovil je bio apostolom, a Humberto anđelom cijeli svoj život. Obadva umriješe za Boga i obojica se sada vesele s Njime u nebu!«

•

Pred mrak zatvore vrata stranima. Cruz obeća, da će Roberto doći po noći u pohode, ali ostade samo kod obećanja. Jedan svećenik donese u kuću Presveto za Roberta. Tako je Gospodin bio cijelu noć na Očevu lijesu — kao na oltaru. Zar nije to slika prvih kršćana pri molitvi u katakombama, gdje se obavljala žrtva Kalvarije na grobovima mučenika? —

Prisutni se pričeste kod sv. Mise u 4 sata.

U 6 sati opet je sve vrvjelo od radnika i priprostih ljudi . . .

Urečeni je sat čekalo pred vratima ogromno mnoštvo. Kad svećenici prenesoše na ramenima lijesove preko kućnoga praga, zaori urnebesni klicaj:

»Živio Krist Kralj!«

Narod će danas na svoj način izreći svoju osudu i misao s Callesovim žrtvama . . .

S balkona padala na tjelesa mećava cvijeća . . . Ljudi kleče svuda po ulicama kao na Brašančevo . . . Više od pet stotina auta slijedi bogato iskićena mrtvačka kola . . . Hiljade je srdaca plakalo; tisuću grla klicalo:

»Slava svetim mučenicima! Živio Papa! Živjeli naši biskupi i naši svećenici!«

Evo što piše iz Meksika jedna gospojica svojoj prijateljici u New-York:

»Uvjeravam Te, da je to bio zaista izraz gnjeva . . . Hodočašće za hodočašćem. Uz plač i molitve stavljalo se na mučenike krunice, raspela i medaljice . . .

»U 3 sata već su bili pokojni na ulici među silnim mnoštvom, od kojega je sve vrvjelo od jednoga pločnika do drugoga. Sve obližnje ulice zatrpane svijetom . . . Kadikad bi tkogod s kojega prozora pokušao da umiri narod, ali s malo uspjeha. Iz grudiju nam provaljivali sve žešći povici:

»Slava mučenicima! Živjelo meksičko svećenstvo! Živjela i cvala katolička vjera! Mi se nadamo više no ikada, da će vjera živjeti i slavlje slaviti! . . .

»Cijeli je pogreb protekao u takovom oduševljenju. Bilo je tu ljudi iz svih slojeva.

»Prijateljice odluče sa mnom, da idemo pješice. Svega je bilo oko 5 hiljada, ne računajući one u autima. Ne treba ni da Ti spomenem, da je cijeli promet bio posve obustavljen . . .

»Bile smo utučene od umora, kad prispjesmo na brežuljak Dolores, jer smo prevalile 8 kilometara. Svi navališe na lijesove, te je trebalo silom napraviti prolaz sveti ostacima.

»Na Doloresu isto mnoštvo i isto oduševljenje. Neopisivo, neopisivo... Orilo se i grmjelo... Vikalo se i proti vladi. Palo je dosta oporih riječi za nasilnike.

»U času ukopa grobna tišina... Ah, kakova bol, kakova žalost, kakovo ogorčenje!...

»Kad nas mrak uhvatio u žalobnim vrtovima groblja, zaori himna Kristu Kralju...

»Nikada nijesam vidjela što slično! To je bila sahrana mučenikâ! Pokop apostolâ, koji su nas učili, da se treba boriti do smrti!...

»Sam dobri Bog zna, kolikim ćemo ovakovim ukopima prisustvovati! On sam zna, neće li budući pogreb biti za nas... Bog će pokazati!

»Ako samo Gospodin hoće, ja prikazujem od srca svoj život!«

*

Tijelo O. Proa bi postavljeno u isusovačku grobnicu. Iza crkvenih molitava izvije se snažni glas:

»Slava prvome Isusovcu-mučeniku Krista Kralja!«, što izvuče iz duboke tišine pravu buru usklika. Žalosni otac baci prvi grudu zemlje na ljubljene ostatke Humbertove. Zatim se okrene svojima i jednostavno izrekne uzvišene riječi: »Svršili smo... Te Deum laudamus!«... Svećenički glasovi završe pobjedničku himnu...

Silno se mnoštvo uputi kućama, još uvijek u molitvi i pjevanju.

Calles je imao sreću da iz svoga dvorca vidi ove povorke junačkih kršćana, što pjevaju pobjedničku pjesmu Kristu Kralju...

Tako je prije devetnaest stoljeća gledao Neron prve kršćane, što se vraćaju sa stratišta...

Isti dan osvanuše po cijelom gradu Ligine cedulice s riječima:

»Callesu! Krist je pobijedio i gore od tebe!«

Krv će O. Proa poroditi novih junaka... Onaj će, kome služe ovakove sile, slaviti posljednju pobjedu:

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat! Krist pobjeđuje, Krist kraljuje, Krist vlada! Amen!

„Kad budem u nebu...“

»Budite spremni s molbama, kad budem u nebu!« čitali smo u listu O. Proa, u kojemu izriče čežnju za mučeničkom smrti.

Prijatelji pohite s molitvama i O. Pro s odgovorima. Oci, što sabiru vijesti o zadobivenim milostima, pišu nam tri mjeseca iza njegove smrti:

»Čudesna ozdravljenja i milosti svakim se danom množe. Možemo reći, da O. Pro po primjeru Male Terezije sipa s neba kišu ruža.«

*

Prvu laticu šalje O. Pro jednoj svojoj pokornici. Posljednjih mjeseci bila je u strašnim novčanim neprilikama. Na koncu odnese cijeli kup računa O. Prou, koji obeća da će ih pregledati i reći svoj sud. Sutradan bi bačen u tamnicu. Sirotica sazna novost kad je Otac lešao već u krvi na stratištu. Sva zdvojna odleti svome odvjetniku i razloži mu grozni položaj.

»To nije moguće, odvrati ovaj, jer je O. Pro bio kod mene prije desetak minuta i uredio sa mnom sve račune!...

Naš mučenik oponaša, čini se, i u šetnjama po zemlji Malu Tereziju...

Otac siromaha ostaje i u nebu onako nježan za svoje sirotane po zamazanim gradskim četvrtima: Siromašna slijepa starica silno čezne i moli se, da vidi mučenike. Možemo shvatiti uzbuđenje mnoštva, kad starica odjednom progleda!... Sada ima još uvijek posve zdrave oči.

Godine 1925. padne jedna časna sestra sa stepenica. Liječnici ustanove poremećenje hrptenjače, nekoliko rebara i žučnog mjehura. Tri godine je patila grozne muke. 25. siječnja 1928. metne na se moći

O. Proa; odmah joj odlane; sutra prestaju bolovi; ustaje i hoda i radi — zdrava zdravcata.

Gospojica Ivana Delgado y Riestra ima raka na prsima. Liječnik savjetuje operaciju. Dva specijalista naređuju rezanje — i to odmah. Ona pravi devetnicu O. Prou i ozdravi. Dr. L. G. Vasquez opisuje na dugo cijeli slučaj i kaže, da se ozdravljenje jedva može protumačiti naravnim načinom. Piše: »Poslah je iza pregleda k još dvojici specijalista; jedan od njih reče iza pregledanja: Jedini je spas operacija; u dvadesetome vijeku nema više čudesa!«

Narod šalje svaki dan sitne zahvalnice:

»O. Pro ozdravio bolesno dijete, premda su liječnici odredili tešku operaciju o vratu.« —

»Jedan član obitelji trpi već dugo vremena. Dobri ga O. Pro izliječio.« —

»Imam dva sina; jedan lijenčina, a drugi u tamnici. Što ću? Zazovem O. Proa. Na veliko čudo lijeni se isti dan prihvati posla i utamničenik dođe kući, premda mu nije bio još rok istekao. —

»O. Pro mi očuvao kćerku od teške operacije očiju . . .«. — I. t. d.

Iz Meksika nam javljaju, da je grob O. Proa pravo hodočašće. Narod kleči i moli. Jedina želja Meksikanaca jest, da Sveti Otac svojim božanskim ugledom potvrdi ovo štovanje.

O. Pro se ne ograničuje samo na domovinu. Jedan Isusovac priča, kako mu starac na umoru u seocu kraj Paray-le-Moniala (Francuska) opetovano odbijao posjet. Konačno moći O. Proa otvore griješno srce u posljednji čas. Starac se pomiren s Bogom preseli u vječnost.

Španjolski liječnik Dr. Solà Suris potvrđuje, da je starica Conception Vaqué y Sastre morala biti operirana tako, da bi izgubila sirotica svoj kruh . . . O. Pro pomogne na jednostavniji način . . .

Mučenik sipa ruže i po Rimu, da svrne na sebe pažnju Svetoga Oca i cijeloga katoličkog svijeta. Prof. Ercole Tranquilli piše, da je gospojica Ada Sassi već pet godina sasvim uništena od bolesti. »Mogao

sam ustanoviti na svoje oči ozdravljenje od večeri do jutra 24. studenoga«, na samu godišnjicu Proove smrti. Taj dan je bio treći dan njezine trodnevnice.

*

Čini se, da je dragi Bog zadovoljan s ovim štovanjem, kad daje po mučenikovu zagovoru sve više i više milosti.

Možda je već blizu dan, kad će Meksiko službeno i javno slaviti herojskoga sina.

Prije nekoliko mjeseci pokazaše Svetome Ocu sliku mladih mučenika. Kristov ih Zamjenik dugo i uzbuđeno gleda, a onda napiše na okrajku riječi, koje puno govore:

»Et palmae in manibus eorum... Gloria Christi... Sanguis martyrum semen... Laudem eorum nuntiet ecclesia. — I paome u rukama njihovim... Slava Kristova... Krv mučenika sjeme... Crkva će im slavu raznositi.«

Sadržaj

UVOD: Stoljećima 5
Sunčani dani 9
Oluja 14
U progonstvu 18
Mladomisnik 25
Na valovlju 35
Prijatelj sirota 50
Propovjednik prezrenih 56
Po ulicama — za dušama 65
»Gdje sam naučio ljubiti duše?« 75
Pred nabijenim Callesovim puškama 82
Mučenici u slavlju 90
»Kad budem u nebu . . .« 93